

DE VITA ET SCRIPTIS CONRADI CELTIS PROTUCII

PRAECIPUI RENASCENTIUM
IN GERMANIA LITERARUM RESTAURATORIS
PRIMIQUE GERMANORUM POETAE LAUREATI

OPUS POSTHUMUM

B. ENGELBERTI KLÜPFELII
O. S. A. THEOLOGI FRIBURGENSIS

AUCTORITATE CONSISTORII ACADEMICI FRIBURGENSIS

EDENDUM CURAVIT

JOANNES CASPAR RUEF

JUR. DR. MAG. DUCI BADEN. A CONSIL. AUL. JURIS ROM. PROF. P. O.
ET BIBLIOTHECAE ACADEMICAE PRAEFECTUS.

EDITIONEM ABSOLVIT

CAROLUS ZELL

PHIL. DR. LITERARUM GRAECARUM ET LATINARUM PROF. P. O.

PARS PRIOR.

FRIBURGI BRISGOVIAE
IN LIBRARIA WAGNERIANA.
MDCCCXXVII.

DE VITA ET SCRIPTIS

CONRADI CELTIS PROTUCII

PRAECIPUI RENASCENTIUM

IN GERMANIA LITTERARUM RESTAURATORIS

PRIMIQUE GERMANORUM POETAE LAUREATI

OPUS POSTUMUM

B. ENGELBERTI KLÜPFELII

O. S. A. THEOLOGI FRIBURGENSIS

PARTICULATIM EDENDUM

PRAENUNCIAT

JOA. CASP. RUEF

JUR. DR. R. C. M. D. BADEN. A CONSIL. AUL. JURIS ROM. PROF. P. O.

ET BIBLIOTHECAE ACADEMICAE PRAEFECTUS.

PRAEMISSA SUNT QUAEDAM DE HODIERNO LINGUAE LATINAE NEGLECTU SIMULQUE INDICTA PUBLICARUM PRAELECTIONUM AD DIEM III. NOV. INITIA.

FRIBURGI BRISGOVIAE

TYPIS ACADEMICIS. MDCCCXIII.

Anni sunt ipsi quatuordecim, cum b. *Engelbertus Klüpfelius*, Academiae nostrae decus et ornamentum singulare, viro clarissimo, *Michaeli Federo*, semel iterumque eum non monenti tantum, sed etiam hortanti atque urgenti, ut, quae de *Conrado Celte* collegisset, juris tandem publici faceret, libere candideque aperuit, quae sit praecipua hujus cunctationis caussa, et quid maxime obstet, moramque injiciat certo alioqui fixoque consilio. *) „Res meae," inquit, — liceat enim *του μακαριτου* potius verbis uti, quam meis — „cum non sint eo loco, ut, „quod concinnavi, vulgare possim sumptibus meis, redemptore opus „est, qui impensas ferat. Causantur, Latinum esse opus, Latina non „legi, neque emi, tanquam merces vitiatas. An mea legantur, nec „ne, parum quidem mea refert, qui foetuum meorum non sum admira-„tor, neque amator simiae in morem; tantum abest, ut de fune cogitem, „etsi perpetuo premantur. At illud triste, evilescere generatim Latinae „linguae usum, legi a paucis, a plurimis non intelligi Latine scripta. „Quodsi eruditarum, ut vocari solent, linguarum cultura diligentior „negligentiorve lapis quasi Lydius est, unde dignoscas, quis sit bonarum

*) *Engelberti Klüpfel*, Ord. S. August., Theologi Friburg. ad D. *Michaelem Feder*, Consil. eccles., Bibliothecarium Academicum et Theologiae Professorem Wirceburgi, epistola de caussa dilatae editionis vitae *Conradi Celtis Protucii*. Friburgi 1799. 4 maj.

„artium et scientiarum status, felicior infeliciorve: pessime sane nostris „diebus agitur de re litteraria, meritoque verendum, ne in veterem bar- „bariem relabamur. Quam ob rem miseret me saepe eorum, qui tempora „nostra ab omnium artium et scientiarum splendore summo, quem in- „genti vocis animique contentione crepant, *aurea* vocant et *illuminata*, „non intelligentes, gradu praecipiti et magnis passibus iri in Cimmerias „tenebras. Sunt equidem e multis pauci, qui litterarum in deterius „ruentium sortem miseram et agnoscant, et doleant. Neque desunt, qui „Latinas Musas in gymnasia reducere adnitantur, velut scribis de „Wirceburgensi antistite; at vehementer dubito de successu optato, si „monitis solum, legibus aut decretis res agitur, nisi propositis etiam „praemiis et honoribus meliora ingenia excitentur. Quotus enim quisque „tam patiens, ut velit discere aut docere, quod non est in honore? Po- „tissimum difficilia si sunt, quae traduntur. Difficilia autem, quae pul- „chra. Qua animi libertate insectatus fuerit *Celtis* (Ita enim, non *Cel-* „*tes* appellari maluit) ignorantiae patronos, qui Latinam linguam aut „contemnunt, aut negligunt, perspicuum est ex variis ejusdem scriptis, „et praecipue ex oratione, quam habuit Ingolstadii, cum munus Profes- „sorium anno MCCCCXCII. adiret. Facile hinc foret decerpere plura, „ex quibus appareat, quam sit turpe his, qui litterati videri volunt, in „Romana lingua esse peregrinos. Sed desino querelarum, maxime apud „Te, quem scio similiter affici, ut parum potius, quam nimis doluisse „me credas." Hactenus *Klüpfelius*.

Sed et saepe alias, et fere quavis data occasione, tum scriptis, *) tum coram, hunc aetatis nostrae morbum, late dispersum, et in dies magis crescentem deplorabat, et vehementer commovebatur, cum, qui in do-

---

*) Vid. e. c. *Biblioth. eccles. Friburg.* vol. V. fascic. 2. pag. 321 et 360. Item praefat. Vol. VII.

cenda Theologia nefas putabat, alia, quam Latina lingua uti, a multis se non intelligi videret, laboresque suos magnam partem frustrari.

Consentiunt in hac caussa cum nostro viri, qui nihil tribuere solent praejudicatis opinionibus, nihil negare veritati, viri, inquam, gravissimi, et acerbe conqueruntur, linguae Romanae studium, quo Germanorum scholae olim tantopere flagrabant, ita nunc deferbuisse, ut inter juvenes academicos oppido paucos reperias, qui norint, quid sit bene Latine vel scribere, vel loqui; qui utrumque, vel alterutrum praestent, rarissimos; non nullos adeo, qui, prô pudor, Latine scripta ne quidem prompte et expedite legere didicerint.

Hanc miseriam maxime compertam et exploratam habent illi, quibus eas scientias publice profiteri contigit, quarum intelligentiam non aliunde, quam a Latinis litteris potissimum repetere licet, cujusmodi est — ut nunc omittam doctrinas theologicas — juris praesertim cum Romani, tum canonici prudentia. Profecto, si quam in hoc argumento meum testimonium vim habet, egomet, diuturnus rerum scholasticarum et academicarum spectator, qui jam ante hos annos octo et triginta, Rhetoricae atque Poeseos praecepta adolescentibus in hujus Urbis gymnasio explicare jussus sum, neque unquam disciplinas severiores a litteris amoenioribus sejungendas existimavi, ipso usu edoctus, vere affirmare possum, ex quo juris Romani in hac Academia interpretandi mihi provincia demandata est, in annos prope singulos pauciores existere, qui ad haec studia eam linguae Latinae notitiam afferant, quae sufficere posse videatur, ipsos legum fontes adire, indeque solidam et masculam juris scientiam haurire cupientibus. Quod plus est, cum triennio abhinc, anno videlicet CIƆCICCCX, iterumque anno sequenti Prorectoris Academici munus obirem, ex diversis regionibus et scholis huc advenere Grammaticae, Rhetoricae, Poeseos, Philosophiae etiam studiosi, rogantes, ut ipsis viaticum ex aerario Academico suppeditandum procurarem, quibus, ad periclitandam eorum doctrinam cum unam alteramve

sententiam ex *Cicerone*, *Caesare*, *Nepote* cet. vertendam, aut unam alteramve quaestiunculam, ad quam verbis aeque Latinis responderent, proposuissem: boni superi, ut haerebat illis aqua; ut ora torquebant; ut erant inopes consilii, et titubantes, aut plane muti! Atqui nemo erat omnium, quin publicas exhiberet litteras, praestantis ingenii, diligentiae singularis, et progressus in studiis haud poenitendi testes. Non nulli etiam praemiis donati erant, qui nihilo tamen minus, quam ceteri, balbutiebant.

Cave autem, existimes, hoc malo non affligi, nisi Catholicorum gymnasia; haerent utique in eodem luto gymnasia Protestantium plera-que. Nam et celebres quondam Saxonum scholae, quae transeuntia in Germaniam ex Italia humanitatis studia se primas excepisse, et diu modisque omnibus aluisse ac fovisse, jure gloriabantur, jam obsoleto fere illo splendore nominis, fato communi succubuisse videntur. Cujus rei testem habemus integerrimum, atque certissimum, Cl. Theologiae Doctorem et Professorem Lipsiensem, *Tittmannum*, qui in ponderosa, quam non ita pridem ad virum perill. *Gott. Ad. Ern. Nostitz* dedit, *de rebus Academicis epistola*, *) vitia, quibus scholae et academiae hodie laborant, graviter non minus, quam sincere coarguit. „Veniunt ad nos, inquit, juvenes, in scholis mediocriter tantum prae- „parati, litterarum antiquarum vix elementis imbuti, et rationis academici „studii prorsus ignari." Et paulo post: „Ego litteras antiquas quanti „aestumem, non opus est, ut multis verbis affirmem; imo stat mihi sen- „tentia, cum litterarum humaniorum, inprimis linguae Graecae ac Ro- „manae, studio omnem eruditionem veram simul miserandam ruinam „facturam, neque perniciosius quidquam esse, quam quod in gymnasiis „multis aut prorsus negligantur illae litterae, aut jejune et sinistre „tractentur, adeo ut juvenes crebro ad nos veniant, illarum rudes, atque

*) Lipsiae 1808. Hinrichs. 60. pag. 8. m.

„in academia discere debeant, quae dudum in scholis discere debuis-„sent. Rel."

Nihil erat igitur, quare mihi, ante hoc biennium his plane gemina commemoranti, succenserent non nulli, mecumque, tanquam iniquo judice, expostularent; quasi vero, qui unum laudat, hoc ipso laudibus ceterorum omnium detrahere, omninoque iis injuriam facere velle censendus sit. Operae tum pretium mihi haud videbatur, respondere his, qui nec nominati a me, nec provocati, et Latine scribentem sermone populari carpebant; neque responsurus eram, si alia, nescio, quae scriptiuncula in me cusa, sed non excusa, vidisset lucem; neque nunc quidquam referam, si cui forte dicam mihi impingere libuerit, qui nunquam sinistra aliorum de me judicia, nunquam rumores populi valde reformidavi, ubi dicenda erant, quae veritati et rationibus publicis maxime putabam convenire. Sed haec εν παρoδῳ. Redeamus in viam.

Mihi quidem persuasissimum est, ex neglectu Latinae linguae plurima gravissimaque cum singulis disciplinis, tum universo eruditionis doctrinaeque generi detrimenta importari. Atque hic campus se mihi aperit latissime patens, in quo excurrere longius, diuque vagari liceat. Principio enim hoc ipsum in disceptationem venit, utrum, quod nos in malis numeramus, reapse malum sit, et quatenus; siquidem non desunt, qui in eo, qualis nunc est, rerum statu, et in hoc scientiarum omnium scilicet splendore et gloria, linguarumque tum patriae, tum exterarum habitu formaque satis expleta et perpolita, Romani sermonis usu et peritia nos facile carere posse contendant, omninoque veterum auctorum libris legendis et intelligendis absque magno scientiarum dispendio abstinere. Verum absurdam hanc et indignam docto homine opinionem firmissimis rationibus refellere, penitusque evertere, non erit valde laboriosum. Quod ubi, quoad ingenii mei facultates ferunt, perfecero, deinceps investigandum erit, cuinam potissimum fato haec litterarum calamitas tribuenda sit. Nam et hic variant sententiae. Alii

quidem, quibus adstipulari nolim, culpam omnem conjiciunt in Latinitatis magistros, qui, quod ipsi non didicere, alios docere perperam sustineant. Rectius fortasse alii methodum docendi, infinitis grammaticarum regularum tricis et ambagibus implexam, reprehendunt, et linguam Latinam, postquam prima jacta sunt declinationum et conjugationum rudimenta, ipso usu et exercitatione citius rectiusque addisci ajunt, quam multitudine praeceptorum, quae nemo, nisi qui judicio polleat, et linguae jam satis compos sit, perspicere queat. Item alii defendunt, hoc, quidquid est mali, non ex alio fonte manare, quam quod adolescentes, quamprimum e gymnasio in academiam gradum fecere, adeo nullam in lingua Romana porro tractanda et excolenda operam ponunt, ut, si vocabula artis excipias, ne verbulum quidem Latinum aut ab aliis audiant, aut proferant ipsi; quin potius has litteras nugas esse statuant et puerorum exercitia, ipsumque Ciceronem pro ludimagistro habeant, cujus ferulae manum feliciter subduxerint, ut jam mirandum non sit, si, quem forte in pueritia gustum bonarum artium hauserunt, nunc paulatim amittant, et obliviscantur rerum, quarum notitiam, et utilem, et jucundam, servare atque augere facili negotio potuissent. Multi postremo ipsam aetatem nostram, praepostere omnia agentem, nihilque aliud, quam hinc divitias et quaestum, illinc delicias aucupantem, accusant, depravatam comprimis educationem et parentum indulgentiam, qui liberos, quos cuilibet disciplinae idoneos (etenim *argilla quidvis imitaberis uva*)*) ad industriam laborisque tolerantiam oportebat assuefacere, nunc otio, ambulationibus, quotidianis familiarium congressibus, celebrandis diebus festivis, agendis conviviis, verbo, omnis generis illecebris et cupiditatum lenociniis innutriunt, eaque lenitate et caeco amore efficiunt, ut jam infamis illa mollities, illa turpis et projecta ignavia, illa omnium molestiarum et graviorum laborum fuga, illud optimarum litterarum

---

*) *Horat. epist. II.* 2. 8.

fastidium, illa denique ignorantia et contemptio eruditionis atque doctrinae liberalioris nova quotidie capiat incrementa, latiusque disseminetur.

Refert sane plurimum, has caussas accurate examinari, suisque singulas momentis ponderari prius, quam, quod ultimo loco disquirendum erit, remedia quaeramus, quibus, quam insectamur, corruptela a scholarum finibus arceri, et ab omni studiosa juventute, quoad fieri potest, abstergi et depelli possit. En materia plurium programmaton, deinceps edendorum, uberrima. Equidem facile prospicio, multos fore, qui protinus me consiliumque meum vituperent, alii, quia ea in re longe a me dissentiunt; alii, quia mecum sentientes aut supervacuum judicant, caussam minime novam et inauditam, sed multoties tractatam retractare, eandemque rursus occinere surdis cantilenam auribus; aut plane temerarium, niti quasi contra torrentem, et corrigere velle, quod aegre jam correctionem admittat. Verum hunc mihi metum scrupulumque omnem exemit partim studiosae juventutis commodo, quo meae sortis hominibus nihil debet esse antiquius, scrviendi cupiditas; partim a duumviris, sapientiae magistris, *Horatio* et *Seneca* injecta cogitatio, illius quidem: *Nil desperandum;* *) hujus: *Nunquam nimium dici, quod nunquam satis dici possit, et esse multa, quae monstrare haud sufficiat, sed identidem inserenda et inculcanda sint.* **)

Plura igitur de his alias. Nunc enim id agendum est, ut ne eximium *Klüpfelii* nostri opus *de vita et scriptis Conradi Celtis*, quod in hanc diem, quia Latio sermone scriptum est, redemtorem invenire non poterat, in tenebris delitescat diutius, sed qua potest ratione optima, tandem aliquando in lucem prodeat. Quodnam idcirco, annuente Senatu Academico, consilium ceperim, priusquam ostendam, non erit inconveniens, ipsius b. *auctoris vitam* breviter enarrare.

---

*) *Od. II.* 7. 28.

**) *Epist.* 72.

Natus est *Klüpfelius* noster anno MDCCXXXIII. die XVIII. Januarii *Wipfeldae* apud Ostofrancos, pago ad dextrum Moeni littus, *Wirceburgum* inter et *Schwinfurtum*, amoeno loco a vineis et circumjacentibus sylvis, claro statis per annum nundinis; sed magis illustri *Conradi Celtis*, qui primam ibi lucem aspexit, incunabulis. Cum sacris undis ablueretur, impositum ei fuit *Joannis Andreae* nomen. Parentes habuit honesto genere ortos, probos et integerrimae famae, *Michaelem Klüpfel*, et *Dorotheam Pfriemiam*. Pater etsi litterarum studiis se haud dederit: calligraphus tamen erat, et arithmeticae artis admodum peritus; egitque aliquamdiu scribae munus *Arnstenii* apud *Cellarium*. Ita apud Francos praefecti appellantur, qui ruri judicia exercent, lites dirimunt subditorum, et commoda curant sui Principis. Redux in patriam, senatorio ordini adscriptus, paulo post auctus est munere *telonarii*, constitutus a Principe; quod quidem ea, qua par est, fide obiit plus annos triginta. At neque ex senatoris, neque ex telonarii munere tantum rediit, quantum satis esset numerosae familiae, quam habuit, sustentandae. Ex vinearum itaque cultura potissimum comparavit, quo ipse suique alerentur. Ex filiis sex alios aliis destinavit vitae institutis. *Josephum* et *Andream*, hunc ex fratribus natu minimum, deputavit studiis litterarum. Septennis, quoniam in loco natali non erat ludimagister Latinae linguae gnarus, Herbipolim mittitur, fratrique natu majori, *Josepho*, tum rhetorices ibidem studioso, et ingenii atque doctrinae laude cum primis certanti, in disciplinam traditur, qui eum primis litterarum elementis imbuit. Ab illo tempore fratrem, utpote qui pueritiam ejus formaverat, parentis loco semper habuit. *) Decem annorum puer litteris humanioribus in gymnasio Herbipolitano operam dare coepit. Finito curriculo scholastico, cum egregiam quotannis laudem reportasset, ad philosophiam adjunxit animum, cujus metam cum intra

---

*) Ejus vitam descripsit *Klüpfelius* in *Necrologio* pag. 220. sqq.

biennium feliciter attigisset, de vitae genere deligendo deliberavit. Homini litterarum et solitudinis amanti maxime arridebat vita monastica. Itaque instituto *Augustinensium* eremitico aggregatus est, et (an. 1750.) coenobio, quod *Herbipoli* erat, filius adscriptus. Monachi vestem induit *Oberndorfii* ad Nicarum, expletoque tirocinio, solemnibus votis se obstrinxit (an. 1751.) Mutato nomine jam dictus *Engelbertus*, superiorum jussu *Friburgum Nuithonum* abiit, ut ad societatis Augustinianae normam philosophicas disciplinas in scholis domesticis recoleret. Sed quem hic nactus erat magistrum, discipulus superare videbatur, unde leves contentiones ortae, quae ansam dederunt, ut ille loco moveretur, huic ad prosequenda philosophiae studia *Erfordiam* migrandum esset. Enimvero non commemoratione solum, sed summa laude dignum est et imitatione, quod, qui opinionibus inter se dissentiebant, adeo non disjungerentur animis, ut deinceps perpetuo litterarum commercio firmarent amicitiam, et mutuis se obsequiis juvarent, ornarentque, quod certe erecti animi et singularis modestiae atque humanitatis in utroque erat argumentum. Jam ad theologiae studium transire oportebat. Inchoavit illud noster in hujus civitatis coenobio (an. 1754.), alteroque jam anno publice disputans praeclara doctrinae specimina praebuit. *Constantiae* dein (an. 1756. mense Aprili) sacerdotio inauguratus, per biennium filum studii theologici ibi continuavit, perfecitque.

Ita paratus et idoneus ad obeunda munia, cum exspectaret, quibus negotiis a proceribus esset adhibendus, patriae redditur, et in gymnasio *Münnerstadiensi*, quod tum Augustinianorum curae fideique concreditum erat, erudiendae juventuti admovetur. Nihil ei neque acceptius optatiusque, neque etiam opportunius utiliusque poterat evenire. Ab eo enim tempore veteres auctores, veros illos et puros omnis sapientiae et eloquentiae fontes, assidue tractando et interpretando, non solum recte, eleganter, suaviter de rebus singulis dicendi facultatem sibi com-

paravit, sed animum etiam, quo non minus, quam ingenio homines sumus, ad omnem humanitatem virtutemque magis magisque excoluit. Prospere obtigit illi in hac sparta sodalis et collega, idemque gymnasio praefectus, *Possidius Zitter*, vir graece et latine doctus, e cujus contubernio et consuetudine se plurimum profecisse, ingenue confessus est, ut pro certo affirmari possit, in hac vitae suae parte *Klüpfelium* fundamenta jecisse, quibus vastum postea eruditionis aedificium superstruxerit. *Münnerstadii* quinquennio in puerili institutione exacto, *Oberndorfium* missus est, ut Augustiniani sodalitii alumnos philosophiam doceret. Id per biennium cum praestitisset, tentaminis caussa publicam paravit disputationem, primumque doctrinae specimen, lucubrationem edidit, qua sententiam *Thaletis*, aquam corporum esse principium, stabilire conatus est. Paulo post ad theologiam inter suos tradendam, *Moguntiam* primum, deinde *Constantiam* ablegatur, ubi an. 1767. assertiones theologicas ad disceptandum publice proposuit, quas discipuli ejus in magno doctorum hominum consessu scite adeo strenueque propugnarunt, ut magister quoque magnam sibi adsciseeret existimationem, laudemque apud suos jam diu partam plurimum augeret, confirmaretque.

A duobus jam seculis, et quod excurrit, *Jesuitae* omnes fere Catholicorum scholas et litterarum quoddam monopolium sensim occupaverant, unde effectum est, ut et praeclaram suo ordini doctrinae famam colligerent, et auctoritate valerent plurimum, non solum apud imperitum vulgus, sed etiam apud homines nobilitate et rerum cognitione conspicuos, quippe quorum ipsi omnium ingenia finxerant, animosque reddiderant quasi beneficiis sibi devinctos et obnoxios. Nunquam tamen deerant viri cordatiores, quibus ea, qua Jesuitae utebantur, perversa et praepostera docendi ratio valde displicebat. Comprimis improbabant multi methodum theologiae cum *dogmatico-scholastico-speculativae*, tum *casuisticae* tradendae, cujus utriusque barbariem ipsa

appellatio prae se fert. Et profecto eo fere progressa erant theologorum studia, ut in agro theologico pro semente bona non sereretur, nisi infelix lolium, et juventus pro frugibus optatis non meteret, nisi urticas, zizania sterilesque avenas. Quod cum intellexisset *Maria Theresia*, bonarum artium fautrix et restauratrix augustissima, lege sancivit, ut in omnibus academiis theologiae professores ex aliis societatibus monasticis, potissimum ex *Augustinensium* et *Dominicanorum* coetu *Jesuitis* adjungantur, quo tironibus integrum esset, quos vellent, sibi magistros deligere. Usa est ea in re optima Princeps potissimum consiliis *Simonis Ambrosii de Stock*, ecclesiae cathedralis Viennensis Canonici et rei theologicae in Austria directoris, viri genere, doctrina, virtute praestantis, ad extremum episcopi *Rosonensis* in Hungaria. *) Itaque in mandatis datum est Ordinis Augustiniani praepositis, ut virum huic muneri obeundo parem nominarent. Primum destinarunt *Jordanum Simon*; **) deinde, cum is, valetudinis imbecillitatem caussatus, venire nollet, fausto sidere Sacrae Majestati obtulerunt *Engelbertum Klüpfelium*, qui sine cunctatione probatus, ad diem XV. Dec. anni 1767. doctoris theologiae nomine ac insignibus in hac Albertina decoratus est, et ad XVII. ejusdem mensis praelectiones theologiae *Augustiniano-Thomisticae* solemni oratione exorsus.

Eam rem quam graviter et moleste tulerint *Jesuitae*, qui sibi soli sapientes videbantur, aliosque omnes prae se despicere solebant, me etiam non monente facile quivis arbitrabitur. Optime perspectos habebat eorum mores *Klüpfelius*, nec poterat, cum *Friburgum* peteret, aliud sibimet praesagire aut exspectare, nisi parem cum iis fortunam, quam ante ipsum experti erant, quotquot doctrinae Augustinianae se addixerant, *Cardinalis Norisius*, *Christianus Lupus*, *Ful-*

---

*) Vid. *Klüpfelii necrol.* pag. 28. sqq.

**) Vid. ibid. pag. 38. sqq.

gentius Bellellius, Joa. Laur. Berti, aliique viri ex Augustinensium familia doctissimi. Cum itaque *Engelbertus* sequenti statim anno (1768. 4. Aug.) theses quasdam *de statu naturae purae impossibili* publice proposuisset, protinus litem ei intendit accusator acerrimus, *Franc. Xav. Waldner* e S. I. professor theologiae speculativae primarius, qui, quam de natura pura *Klüpfelius* tuebatur, sententiam *novam* atque *in tenebris traditam* esse, palam pronunciavit, et postea in dissertatione *de divinae gratiae beneficiis a debito vindicatis* non dubitavit scribere: hanc de natura pura quaestionem minime αδιαφορον, sed vere *dogmaticam* esse, neque sententiam Augustinianam a *Bajana* et *Janseniana haeresi* discrepare. Sed hanc plenam invidiae et temeritatis criminationem, emissa lucubratione *de eximiis dotibus naturae humanae ante peccatum*, argumentis solidissimis confutavit *Klüpfelius*, in eo maxime laudandus, quod, rectae mentis conscientia nixus, non tam, quid accusatorem oporteat audire, quam quid accusatum loqui deceat, prae oculis habendum esse existimabat, cavebatque sedulo, ne stili acrimonia verborumque acerbitate adversarium ullibi offenderet. Paulo post caussa a supremo Senatu, qui ad regenda litterarum studia *Vindobonae* constitutus erat, probe cognita, et ad aequitatis lancem exacte ponderata, *Klüpfelius* ab omni erroris nota immunis declaratus; calumniator contra solum mutare, et in aliud collegium abire jussus est, societatis Jesuiticae patribus ad exitum adeo inopinatum frustra ringentibus.

Verumtamen quemadmodum nihil est, quod primis statim conatibus ad summum adducatur, ita negari nequit, hac duplici disciplinarum theologicarum tractatione afflictis theologiae rebus nondum satis fuisse consultum. Quamquam enim hac via *Jesuitarum* auctoritas elevari paulatim coepisset, et cumprimis illa pestis et corruptela morum, *probabilismus*, cujus illi caussam tanto studio egerant, si non frangi, at saltem debilitari: justam nihilominus habere reprehensionem hoc ipsum

videbatur, quod alia theologia statueretur *Augustiniana* et *Thomistica*, alia *Molinistica*, aut quovis alio nomine appellanda. Etenim si apud omnes Catholicos in confesso est, in rebus theologicis doctrinam sanam unice ex fontibus divinarum scripturarum, ex Conciliorum ecclesiasticorum decretis, atque ex effatis, *non singulorum*, sed *omnium* Ecclesiae Patrum hauriendam esse: utique difficile est ad intelligendum, quo pacto plures una theologia, aut plures theologorum sectae potuerint in eadem ecclesia emergere. Et profecto res ipsa docet, diversas hasce theologorum familias non nisi de otiosis atque inanibus quaestiunculis, quas, ex metaphysicorum officinis depromtas in theologiam invexerant homines male feriati, plerumque decertasse, quin aliquid utilitatis vel ad ipsas scientias theologicas, vel ad earum studiosos exinde redundaret. Nihil enim agunt, qui illud in lucro ponendum censent, quod primum auditores, quas a magistris acceperant, contrarias opiniones, inter se conferrent, et de rebus controversis graviter disceptarent; mox Professores ipsi, in publicis congressi disputationibus, sententias suas rationibus comfirmarent undique conquisitis, atque ita docentes aeque, ac discentes exercerent ingenia, et intelligendi aciem utcunque exacuerent. Nihil, inquam agunt, qui ita subducunt rationes. Praeterquam enim, quod hujusmodi pugnae parum laetos minimeque fructuosos plerumque exitus habuere, et post longas altercationes neque *Jesuitae*, ut a ducibus suis, *Vasquesio*, *Suaresio*, *Molina* rel., neque *Augustiniani*, *Dominicani*, *Franciscani*, ut a suis, *Augustino*, *Thoma*, *Duns Scoto* vel latum unguem discederent, sese adduci passi sunt; erant illis scholasticae subtilitates et controversiae, quae neminem doctiorem efficiebant, in tanto pretio, ut illis enucleandis multo majorem, quam dogmatis Christianae religionis praecipuis et capitalibus demonstrandis operam impenderent. Quae vero insania est, in tanta rerum discendarum multitudine, tantaque vitae humanae brevitate, neglectis his, quae in arte et disciplina qualibet optima ac necessaria sunt, difficiles nugas

agere, et docere ea, quae non nisi in spem oblivionis addiscuntur: in theologia maxime, quae et sua ipsius amplitudine rerumque gravissimarum abundantia ita excellit, ita aliarum scientiarum, comprimis linguarum et historiae ecclesiasticae atque litterariae notitia sustinetur, ut omnibus, qui in illa aliquantum proficere velint, toto pectore in eam incumbendum sit, nec vacet, ad cerebrosa sophistarum commenta et futiles ineptias descendere, iisque aut oppugnandis, aut defendendis tempus industriamque perdere. Sed manum de tabula, ne quis mihi denuo exprobret, quod saepe objectum est, de rebus theologicis et ecclesiasticis olim disserenti: me, hominem profanum, falcem immittere in alienam messem. *)

Quam vera et gravia haec sint, nemo melius cognitum et exploratum habebat *Klüpfelio* nostro. Verum oportebat eum initio servire tempori, et sententias opponere sententiis, suasque pro viribus tueri, ne aut imperitus parumque idoneus obeundo professorio muneri, aut excors videretur. Accedit huc, quod ei jam non esset integrum, tacere, postquam adversarius opinionem mere scholasticam tanquam mercem putidam traducere, ac veneno haereticae pravitatis infectam infamare non erubuit. Utique ab eo tempore coeperunt Jesuitae vereri hominem, suorum utpote doctissimo cuique parem. Tantum vero aberat, ut *Klüpfelius* secunda fortuna insolesceret, ut potius occasionem, adversarios suos provocandi, defugeret sollicite, pacemque et concordiam, quantum poterat, servaret.

Sed jam adventaverat dies fatalis, quae universo Jesuitarum ordini uno quasi ictu finem exitiumque afferret. Qua quidem repentina con-

*) Nesciebant scilicet, me non solum *Philosophiae Magistrum*, *Juriumque Doctorem*, sed etiam, quod ex actis theologicis Friburgensibus commonstrari potest, *SS. Theologiae Baccalaureum* esse, eumque *biblicum et formatum!* — Absit invidia!

versione omnium animi inter spem metumque mirifice tenebantur suspensi. Plerique plagam mortiferam omni litterarum generi mox infligendam divinabant, quae vix ac ne vix quidem percurari unquam possit. Contra non pauci, acutius videntes, conjecturis laetioribus ducebantur, et scientiis antiquam gloriam pristinumque splendorem quasi postliminio restitutum iri, praenunciabant. Comprimis bene sperabant de instaurandis et reformandis studiis sacratioribus, cum Jesuitas in terris Austriae a cathedris theologicis plane exulare jussos intelligerent. *Klüpfelius* certe ea de re magnopere laetabatur, non quod jam adversarios non haberet; — Quid enim ipsi porro ab his metuendum erat? — sed quod optime prospiceret animo, aliter illud sectarum studium, magnasque illas scholasticorum nugas e scholis sacris eliminari, aliter suam theologiae ipsique religioni dignitatem ac majestatem redire non posse.

Haec cum in votis haberet, et optima quaeque speraret *Klüpfelius*, serio jam cogitabatur *Vindobonae* de maculis, quibus delendis ipsa docentium pervicacia adhuc obstiterat, a theologia penitus abstergendis. Gravissimo omnium negotio Regina et Imperatrix sapientissima prae ceteris praesidere jussit *Franciscum Stephanum Rautenstrauch*, Abbatem Braunaviensem in Bohemia, virum non minus ab eruditionis praestantia et subtilitate judicii, quam animi candore morumque integritate laudatissimum, qui curas omnes et cogitationes eo intendit, ut, rejectis et contemtis, de quibus antea diximus, ineptiis, disciplinae theologicae novam melioremque formam induerent, et felicius quotidie efflorescerent. Eos inter, qui strenuum antiquioris puriorisque doctrinae assertorem ac vindicem studiis ac laboribus suis adjuvarent, facile tum excellebat *Klüpfelius*. Etenim jam altero post abitum Jesuitarum anno, inito cum *Rieggero* et *Dannenmayero* foedere initium dedit edendae *novae bibliothecae ecclesiasticae Friburgensi*, in qua novi quique libri, ad religionem et ecclesiam ullo

modo pertinentes, vocarentur ad examen, candidoque notarentur calculo, si fuerint melioris luti; nigro autem θῆτα insignirentur, si deterioris, suo quique merito aestimati. Cujus quidem instituti non alius erat, neque praeclarior esse poterat scopus, quam, quemadmodum ipsi auctores in praefatione ad fascic. IV. voluminis I. indicant, *pellere barbariem et ignorantiam, quae disciplinas ecclesiasticas passim occuparat; promovere sacratiores litteras; adjuvare rem theologicam; excitare torpentia ingenia; bonis denique prodesse omnibus.* Habuit sane res, apud nos ad id tempus praeter consuetudinem nova, successus optatissimos, et exspectatione adeo majores. Aequi rerum aestimatores et in arte critica exercitatissimi, inter Catholicos aeque, ac Protestantes, primos statim bibliothecae foetus honorificis prosecuti sunt elogiis. Depraedicabant libertatem in ferendis absque partium studio censuris, rerum varietatem et copiam, monitorum ac praeceptorum gravitatem, stili denique puritatem et elegantiam. Praecipue autem *Vindobonae* incoeptum non assensionem modo, sed etiam approbationem laudemque meruit eam, ut clementissima Imperatrix primum sumtus editoribus, si forte indigerent, jusserit repraesentari, deinde ab omni eos censorum judicio exemerit. Quo felici successu calcar addebatur *Klüpfelio* ad alacriter prosequendum opus, quamvis socii, qui initio symbolas aliquot contulerant, resiluissent, negotiorum majorum copiam, otiique inopiam causati, eoque omnis moles ad ipsum devolveretur, ut jam aliunde conquirendi essent adjutores, quos inter comprimis *Possidius Zitter*, antiquus laborum comes, fidelem deinceps navavit operam. Cum hac ratione usque ad a. 1790. VII. volumina, quorum unum quodque IV. fasciculis constat, foras dedisset, et litterarum Latinarum fastidium atque ignorantiam videret magis magisque crescere: coronidem imponere statuit operi, quod primis praesertim annis fructus protulit uberrimos, et cujus lectio hodieque theologiae cultoribus commendanda est, unde non solum optimorum librorum notitiam sibi comparare, sed etiam judicandi de re-

bus theologicis facultatem augere, omninoque animum ad prudentiam pastoralem informare valeant.

Enimuero nemo existimet, *Klüpfelium* nullos invenisse studiorum suorum obtrectatores. Quando enim unquam defuere homines aut adeo fastidiosi, ut nihil fere ipsis placeat, quam quod ipsi faciunt; aut tam invidi et superbi, ut optima quaeque arrodant et damnent; aut denique priscis moribus ita assueti, ut *turpe putent, quod imberbes didicere, senes perdenda fateri?* *) Itaque, ut hoc exempli causa afferam, non nulli ex Catholicis vitio ei verterunt, quod scriptores Protestantium moderatius atque indulgentius fere tractet, quam suos. Quam quidem querelam in praefatione IV. voluminis ita refellit: „Quis, inquit, im„probaverit jure, si cum hospitibus, qui communionis nostrae non sunt, „agimus mitius, quam cum domesticis fidei? Quis nescit, multa licere „in amicos, familiares, indigenas; quae si faceres in hospitem, peregri„num aut alienigenam, inhumanus videreris, vel audires barbarus?"

Alia, eaque graviori molestia anno 1776. affectus est ab ipsis *Friburgensibus.* Erat is annus, ut vocant, *jubilaeus*, quo plenissima noxarum poenarumque expiatio et condonatio obtineri posse creditur. Circumferebatur libellus: *Gründlicher Unterricht, wie das Jubilaeum zu gewinnen sey etc.* ab episcopo, quod inscriptio indicabat, approbatus, atque usu communi frequentatus praecedentibus jubilaeis. Prius tamen, quam typis recuderetur, demandatum erat *Klüpfelio*, judicium de illo ut ferret, Censoris Regii, tum absentis nomine. *Klüpfelius*, qui omnium optime noverat, in nulla alia re majorem adhibendam esse diligentiam et cautionem, quam in libris, qui publica auctoritate firmati omnium manibus teruntur, ut catechismi, rituales et liturgici, pessimeque agere, qui, quae a catholicis scriptoribus versari in utramque partem salva fide et possunt, et solent, tanquam firmissima proponunt catholicae

*) *Horat.* epist. II. 1. 48.

religionis documenta, — censuram tulit, ut germanum Theologum decet, et alia emendanda, alia delenda esse putavit, quod non satis consentirent cum purioris theologiae principiis. Ea res fecit, ut prelo libelli, quem vulgus empturiebat, poneretur remora. Hinc nata sunt adversus censorem murmura, criminationes, convicia. Clamabant palam, falsa docere virum, fideique opposita. Cum prodiret in publicum, digitis monstrabatur, ejusque aures circumsonabant vocibus: *Ecce Martinum Lutherum, ecce indulgentiarum osorem, haereticum!* Succinuerunt multitudini e doctorum numero, qui vel obcaecati ignorantia, vel ducti affectibus aliis illaudatis, ignem igni, aut oleum camino addidere. Cum omnia in fermento essent, ceteris hujus tragoediae spectatoribus mutis, 'quod timerent plebem: solus *Rieggerus*, seditiosae multitudinis nil veritus iras, neque curans doctorum indoctorum artes aut sophismata, caussae melioris, sed paene desperatae, patrocinium in se suscepit; atque in senatu regio, quo res delata fuerat, eum disseruit in modum, ut, qui cum vulgo senserant, edocerentur meliora. Unde brevi factum est, ut factionis duces conticescerent, paulatimque mitescerent concitatae plebis animi; eaque ratione, *Riegger i* opera, tempestas illa, si non depulsa penitus, sopita certe fuit. Hanc omnem historiam totidem fere verbis narrat *Klüpfelius* in *necrol.* pag. 139. sq. et addit: „Nunc vide, benevole lector, miram rerum conversionem. „Quod ante suspectum erat, aut paene haereticum, nunc amplectuntur, „et laudant utroque pollice, et commendant magna consensione omnes, „quicunque irata Minerva nati non sunt; ut diebus nostris paucos inve„nias, quibus vetus illa vappa adhuc allubescat. Ita opinionum commenta delet dies!"

Omnium vero gravissima accusatio erat, quam *legatus Regis Borussiae* apud ipsam aulam Viennensem intentavit *Klüpfelio*, tanquam injuriarum reo, quod veritus non esset, in *biblioth. eccl. Friburg.* (vol. I. fasc. I. pag. 154. sqq.) librum *Jo. Sal. Semleri*, percelebris Ha-

lensium professoris, inscriptum: *Institutio ad doctrinam Christianam liberaliter discendam, auditorum usui destinata* (Halae Magdeb. Hemmerde 1774. 8. m.) carbone notare, velut opus ad evertendam Christi religionem malis avibus in lucem protrusum. Quanta *Semlerus* iracundia propterea exarserit, dici vix potest. Atqui non aliter sentiebant, et judicabant de eodem *Semleri* partu ex Protestantibus theologis omnes, quibus cordi erat religio Christiana, neque libebat ad *Socinianorum* aut *Deistarum* castra transire. Et ipsi affirmabant, a *Semlero* bellum indici universo Christianismo, nullamque esse doctrinam tam sanctam, tamque firmam, quam ψευδοδιδάσκαλος Halensis laxatis habenis aggredi licentiosius, aut convellere non machinetur. Quamquam vero *Semlerus* etiam hos suae confessionis asseclas impudenter satis lacessivisset, furiosissime tamen irruit, omneque acerbitatis virus evomuit in *Klüpfelium* nostrum, argumentis non argumenta, sed — uti mos fert eorum, qui rationibus destituti sunt — calumnias, convicia et criminationes opponens, quales vel in scurris et agasonibus detestari solemus; usus praeterea sermone vernaculo, ut non solum litteratis, sed etiam multitudini promiscuae palam faceret, quo spiritu agatur, et quam insigniter calleat maledicendi artem. Is furor eum invasit procul dubio, quod — qui forte putarat, Friburgi non esse, nisi fungos et stipites, aut homines barbaros, qui aut non curarent, quid alibi geratur, aut plane nescirent, quid distent aera lupinis — jam intelligeret, ipsos censores ex coetu Protestantium (*Jenensem*, *Cassellanum*, *Büzoviensem*, cet.) vel magnopere laudasse et commendasse catholici Doctoris judicium, vel in patriam adeo linguam translatum suis ephemeridibus adjunxisse. Quid vero ad haec *Klüpfelius*? Nihil ille commotus neque hinc obtrectationibus, neque illinc assensionibus, non nisi veras et lenes querelas reposuit atrocibus injuriis, atque ut pergeret viam, quam ingressus erat, animum induxit, epistolas ad *Semlerum* dare, et bibliothecae suae inserere, quibus et perniciosos viri errores refellere, et

veritatem justitiamque latae de placitis ejus censurae confirmare adniteretur. Inseruit inde a *vol. II. fascic. II.* usque ad *vol. V. fascic. III.* epistolas hujusmodi numero XIV. bene longas, nec minus ponderosas. Attamen neque hanc *salutem plurimam*, neque hoc *vale, iterumque vale* adamabat theologus Halensis; quin potius omnem nunc movebat lapidem, ut bibliothecae Friburgensi ejusque auctori extremam inferret cladem, invocato, ut diximus, praepotentum auxilio. Sed frustra erat: omnia periclitando et agendo nihil demum egit, nihil profecit, caussam *Klüpfelii* suscipiente *Rautenstrauchio*, qui *Semlerianae* accusationis petulantiam et vanitatem ea detexit fide et sagacitate, ut Augustissima Domina *Nostrum* non solum culpae omnis expertem, sed etiam de vera religione optime meritum pronunciaret, aureoque (an. 1780.) donaret numismate, ut benevolentiae ac liberalitatis Principalis certissimum ei monimentum extaret.

Eundem veritatis assertorem strenuum, bonaeque caussae defensorem se exhibuit *Klüpfelius* in lite *Wiehrliana*, quam utpote satis notam et pervulgatam paucis exponam. *Badenae* an. 1780. *Martinus Wiehrlius*, clericus *Spirensis*, et in scholis *Badensibus* philosophiae Professor, typis excudendas curaverat theses ex philosophia practica decerptas, quae adeo displicuere celsiss. Episcopo *Spirensi*, ut eas *scandalosas* esse, et *catholicorum dogmatum morumque puritati contrarias* declararet; *Wiehrlium* autem ipsum inhabilem denunciaret *philosophicis* disciplinis *Badenae* diutius tradendis; aptiorem docendae *theologiae* in seminario episcopali *Bruchsaliensi*, quo ei migrandum esset. Serenissimus Marchio, CAROLUS FRIDERICUS, ne scholae Badenses suo professore orbarentur, omninoque, ut, quid rei subsit, certius intelligeret, theses *Wiehrlianas* subjecit academiae *Friburgensis* judicio. Antistes autem *Spirensis* easdem censurae *Heidelbergensium* et *Argentinensium* theologorum catholicorum submittendas putavit. Academiae *Friburgensis* Ordines bini, philosophicus nempe et theologicus,

responderunt: in thesibus reperiri nihil, quod catholicae fidei decretis repugnaret. Addidere, theses easdem tradi in academiis *Austriacis*, et librum *Federi Goettingensis*, unde depromptae sint, in scholis catholicis passim commendari laudarique. Longe aliter statuebant *Heidelbergenses* atque *Argentinenses*, qui dictas theses non dubitarunt pronunciare *respective falsas*, *injuriosas*, *juri naturae et revelationi contrarias*, *perniciosas*, *et* — ut reliquas notationes praetermittam — *proximas haeresi*, *imo haereticas*. Theses autem, quas tam atrocibus censuris percellendas esse judicarunt, erant potissimum septem, easque inter omnium minime concoquere poterant primam: *Selbstliebe ist der einzige ursprüngliche Grundtrieb des Menschen;* et quartam: *Zeitliche Güter verachten, wenn man sie rechtmäſsiger Weise haben kann; sie verschwenden, wenn man sie besitzt, ist allemal pflichtwidrig.* Hanc ultimam *Argentinenses simpliciter haereticam* dixere, quae *Heidelbergensibus* duntaxat *haeresin sapere* (!) visa est. Inde bellum exortum est litterarium, et utrinque vehementer pugnatum, editis notis, animadversionibus, confutationibus, vindiciis, aliisque scriptionibus, et scriptionum collectionibus, quas omnes recensere, neque vacat, neque hujus loci est. *) Id adnotasse sufficiat, nostris non solum *Goettingenses* sua sponte, *Schloezerum* inprimis et *Federum*, sed etiam sententiam rogatos *Pragenses*, *Fuldenses et Salisburgenses* fuisse adstipulatos. Postremo etiam Sacra Congregatio Indicis Romana non aliam legem imposuit *Wiehrlio*, quam ut, ad tollendam verborum ambiguitatem, thesium, quae suspectae habebantur, explicationem et emendationem Romae factam amplectatur, eique subscribat. Atque ita ab armis sensim discessum est, cum abunde patesceret, verissime scripsisse Abbatem

*) Totam rei seriem enarravit, scriptaque ab utraque parte edita enumeravit omnia *Klüpfelius* in *nova bibl. eccles. Frib.* vol. VI. fasc. II. p. 272. fasc. III. p. 487. et fasc. IV. p. 718.

Rautenstrauchium ad illustrem *Seubertum*, Serenissimo Marchioni a rebus ad Principem referendis (vulgo Referendarium), hujus caussae prudentissimum moderatorem: „Quisquis fuerit a studio partium „alienus et sinceritatis amans, atque *Wiehrlianas* theses in controversiam „adductas intellexerit, quo modo eas intelligendas esse auctor voluit, haud „diu haesitabit: cui potissimum sententiae accedendum sit. Judicium „philosophicae et theologicae Facultatis *Friburgensis* a praeoccupatis opi„nionibus liberum, religioni aeque ac rationi innixum, assensum facile „extorquet intelligenti cuique, atque probo viro, confirmatque famam „illius academiae." Quamvis autem judicium philosophicum aeque ac theologicum *Friburgense* utriusque collegii consensu et approbatione proditum sit, in eo tamen conficiendo et vindicando potissimum elaborarunt inter philosophos claris. *Sauterus*, tunc philosophiae, nunc juris ecclesiastici Professor; inter theologos autem praeter *Klüpfelium* *Dannenmayerus* Professor historiae ecclesiasticae, qui an. 1786. Viennam accersitus, ibidem obiit 1805. His IIviris memorem gratumque aninum Princeps Serenissimus, omniumque virtutum laude cumulatus, non solum litteris significavit humanitatis plenissimis; sed missis etiam insignis et pretii et elegantiae muneribus comprobavit.

Venio nunc ad id, quod, meo quidem judicio, inter summa *Klüpfelii* merita numerandum est, omnibusque, quae ingenii ejus, doctrinae et eruditionis praestantiam loquuntur, multiplicis argumenti documentis palmam praeripit. *Institutiones theologiae dogmaticae* intelligo, quas primum an. 1788., iterum emendatas an. 1802. et tertiis curis emendatiores an. 1807. juris publici fecit. Aegre quidem, quemadmodum ipse in praefatione fatetur, ad id scribendi genus accessit; sed parere oportebat Superiorum nutibus. Etenim cum imperante JOSEPHO *II.* munus docendi theologiam dogmaticam, quo hactenus duo professores defuncti erant, ad professorem unum restringere visum esset, et de viro circumspiceretur, qui justum unoque anno explicandum theologiae

compendium adornaret: nemo repertus est hujo negotio magis idoneus *Klüpfelio.* Is itaque, ut solebat, alacriter se accinxit operi, cumque illud intra biennium feliciter perfecisset, et praemium laboris tulit, et egregiam laudem collegit ab aequis rerum theologicarum aestimatoribus. Commendant omnes elucentem ubique modestiam, sobrietatem, doctrinam reconditam et exquisitam, rerum aptam dispositionem, argumentorum pondus et perspicuitatem, sermonis denique puritatem et elegantiam, ut jam mirum non sit, has *Klüpfelii* Institutiones in plerisque Catholicorum academiis docentium et discentium usibus inservire, atque instar normae ac regulae esse. Non possum mihi temperare, quin ex iis, quae *de mutua dissidentium tolerantia Proleg.* §. 102. doctissimus noster idemque humanissimus Theologus scripsit, non nulla huc transferam. „Id, quod Christus ex naturali jure repetit *Matth.* 7, 12. *Om-„nia, quaecunque vultis, ut faciant vobis homines, et vos facite illis,* „clare evincit, oportere nos esse pacificos, mites, benevolos erga eos, „quos errare in fidei aut religionis dogmatis judicamus. Quodsi enim „nos degeremus in terris infidelium, aut eorum, qui a communione „nostra, quantum ad sacra, sejuncti sunt: idem beneficium cuperemus „nobis ab illis amanter impendi, qui nos errare putant, ut nos ipsos. „*Apud nos sunt haeretici,* inquit *Salvianus* in libro *de gubern. Dei,* „*apud se non sunt. Nam in tantum se catholicos esse judicant, ut* „*nos ipsos titulo haereticae appellationis infament. Quod ergo illi no-„bis sunt, hoc nos illis. Veritas apud nos est; sed illi apud se esse* „*praesumunt. Errant ergo, sed bono animo errant, non odio, sed* „*affectu Dei, honorare se Dominum, atque amare credentes.* Qui „ignem de coelo advocandum esse putarunt Apostoli, ut corriperet *Sa-„maritanos* incredulos, reprehensi a Christo fuerunt, zeli intempestivi „gratia. *Nescitis,* inquit Salvator *Luc.* 9, 55. 56. *cujus spiritus estis:* „*filius hominis non venit, animas perdere, sed salvare.* Meliora edocti „a divino magistro, ut patet ex eorum epistolis, spirabant ubivis cari-

„tatem, mansuetudinem, patientiam et pacem erga omnes. Huc spectant „maxime dicta *Rom.* 14, 3. *sqq.* 15, 7. *Gal.* 6, 2. *Eph.* 4, 3. *Philipp.* „3, 14. 15. — Quam vehementer optamus, ut uno modo Deum colant „omnes; tam longe absumus ab improbandis eorum consiliis, qui prae-„clarum ducunt, aut opus laude dignum reputant, cogere homines vi, „terroribus, armis, metu ad amplectendam religionem, haud recte intel-„ligentes verba Christi: *Compelle intrare.* Facit enim vis et metus „hypocritas, non veros Christianos. Identidem cogitandum est, fidem „esse donum Dei, neque intellectum posse cogi, sed esse convincendum „propositis idoneis ac efficacibus argumentis. Horret animus, dum re-„cogitat carnificinam, cui superioribus seculis traditi fuere, qui convinci „de veritate sacrorum dogmatum nequibant. Sed nolumus jam refricare „illa vulnera. — Statuimus itaque, nedum christiani nominis cultores „quosvis e coetibus quibusvis familiarum christianarum; sed etiam eos, „qui a Christo alieni sunt, Judaeos nimirum, Gentiles, Mahometanos, „ac omnis generis incredulos fraterne tolerandos esse, candide amandos, „amiceque complectendos, atque adjuvandos pro re nata, exhibitis „omnis generis caritatis humanitatisque officiis; pro ipsorum conserva-„tione ac salute, majoreque rerum divinarum cognitione preces ad Deum „fundendas, quemadmodum christianae leges praescribunt *Luc.* 10, 29. „*sqq.* *Rom.* 12, 18. *Hebr.* 12, 14." Hae igitur praeceptiones jam ubi-que regnant in catholicorum scholis, ut iniquus profecto, ne dicam, calumniator foret, qui contrarias nobis affingeret. — Accedit praeterea ingens huic operi pretium, quod auctor cuilibet dogmati succinctam ejus historiam adjecit, et praecipuos ubique recensuit cum veteris, tum recentioris aevi scriptores; contra de minutis inanibusque disceptationi-bus, quae neque pertinent ad summam religionis, neque quidquam utilitatis habent, parcissime locutus est, contentus, breviter indicasse, quid inter scholasticos in controversiam veniat; nihil ultra definiens. E. c. *Lib. I.* §. 17. „Sentiat quisque, et amplectatur id, quod judica-

„verit, vero esse propinquius. In quaestionibus hujusmodi, quae mo-„dum attinent, aut scholae controversias, sinitur quisque in suo sensu „abundare." *Ibid.* §. 18. „Cui haec responsio non satisfacit, cogitet, „agi de quaestione: *quomodo*, scholis relinquenda." *Rursus* §. 22. „Affirmant id alii cum *Tournelio*, alii cum *Bertio* idem negant. „Arbitror, superfluam esse quaestionem, quod pertineat ad regnum „possibilium, quod ingredi nolumus." *Et* §. 25. „In quo consistat haec „Dei beatitudo, fatemur, nos ignorare, qui neque eam satis intelligimus, „neque, ut par est, declarare possumus." Sed omnium gravissime §. 50. *sqq.* cum de praedestinationis decreto: utrum illud *absolutum* sit, an *hypotheticum*, varias variorum sententias exposuisset: „quam vero „cunque, inquit, ex his opinionibus adoptaveris, caveas, ne de ea „sentias magnificentius, ut in circulis aut pro concione vendites quasi „veritatem indubitatam; neque committas, ut sententia duriore populum „turbes; aut doctrinam oppositam superciliose judices, imprudenterque „damnes, laesis prudentiae et caritatis legibus cet." Ita sane de theologia a quisquiliis expurgata magnopere gaudendum est; verum haud scio, an dolendum sit, malum hoc irrepsisse in philosophiam, et qui eam maxime profitentur, fere non disputare, nisi de rebus, quae omnem intelligentiae humanae vim longissime superant, et de quibus merito dixeris, quod apud *Plautum Milphio* de blanditiis *Agathoclis* ait: *) *Mihi sunt, quod dici solet, gerrae germanae, atque edepol lirae lirae!*

Vix absolverat *Klüpfelius* has *theologiae dogmaticae institutiones*, cum novum laborem suscipere jussus est, et *Francisci Giftschütz institutiones theologiae pastoralis*, theodisco sermone scriptas, latine vertere eorum gratia, quibus Latina lingua familiarior est nostra, *Hungarorum* puta et *Polonorum*. Ea enim florebat laude stili exerci-

---

*) *Poen. I.* 1. 9.

tati, elegantis et luculenti, ut etiam eloquentia valens, et praeclarae facundiae orator haberetur. Cum itaque an. 1777. *Josephus II. Friburgi* dies aliquot commoratus, etiam Professoribus sui videndi atque salutandi copiam fecisset, atque singulos affatus, neminem non rapuisset in admirationem amoremque sui, neque tamen vellet, ut sibi sumeret quisquam, quod vel speciem solennis apparatus aut pompae prae se ferret: tam necessarium, quam grave erat Musis *Friburgensibus*, in tanta omnium laetitia silere; brevi autem post discessum moderatissimi Caesaris non poterat grata animi sensa continere diutius *Albertina* nostra, suamque erga *Augustissimum* observantiam palam contestata est panegyrico, quem ejus nomine dixit *Klüpfelius*. Idem interpres fuit incredibilis insolitique luctus, quem infinitae hominum multitudini attulit obitus *Mariae Theresiae*, Principum omnium optimae, omniumque maximae; interpres potissimum acerbissimi maeroris, quo nos omnes affligebamur ob ereptam nobis Matrem nostri amantissimam, quae huic litterarum Universitati non modo beneficia praestitit, totius Monarchiae Athenaeis reliquis communia; sed favore eam peculiari est complexa. Utramque hanc orationem Latio sermone exaratam fuisse, utramque et verbis et sententiis ornatissimam, vix opus erit monere; illud autem non est praetereundum, eloquentiae adjunctam fuisse in *Klüpfelio* poeticam facultatem, quam peritis *elegia de urbe Brisacensi deleta* praecipue probavit, et cujus paucis ante mortem annis nova edidit in *necrologio* specimina, quamquam haec, ut in tanta senectute, non adeo felici successu.

Talis erat *Klüpfelius* noster ingenio, doctrina, meritis in litteras; ita totam prope vitam *discendo docendoque* consumsit, inter Catholicos Germaniae theologos magnum et illustre nomen, et facile princeps. At virtutes ingenii, utut maximas, ab *animi* virtutibus in eo superari, id omni laude majus est. Insignis erat cum primis ejus adversus Deum pietas, nulla ostentatione fucata, factis magis, quam specie et verbis se

proferens, totiusque vitae moderatione et aequabilitate. Integer vitae scelerisque purus, re nulla a recto officiorum virtutumque tramite po, terat dimoveri. Germanae prorsus fidei et antiqui moris, sincerus et candidus, ab assentatione servili aeque ac a fallacia seculi alienus, pacis amans, fugiensque litium, neque elatus in rebus secundis, neque in adversis dejectus. In sermonibus ipsius omnia digna vero Christiano, et qui sapientiam divinam tot per annos exercuisset. Solitudinis amans, raro pedem efferebat domo, nisi in scholam, et hortulum, quem habebat non procul ab urbe situm. De vita monastica quid senserit, abunde prodidit cum in *bibliotheca ecclesiastica* multis locis, tum in *necrologio*, velut cum laudat abbatem *San-Petrinum*, *Philippum Jacobum Steyrer*, quod memor sapientis dicti: *Monasteria oportet esse non solum religionis, sed et ingenuarum artium domicilia*, nihil prius habuerit, quam ut praeter pietatem etiam scientias inter suos modis omnibus foveret, augeretque.*) Quamvis igitur vestem monasticam dudum deposuisset, nunquam tamen a sodalibus suis digressus est, nihilque remisit de pristina severitate, parcus in cultu et vestitu, et ciborum vinique temperantissimus; at tanto officiosior erat in amicos, tanto benignior et liberalior in pauperes, quos et vivus juvabat, et mortuus legato hortuli sui pretio. Auditores suos, diligentes scilicet et bene

---

*) *Necrol.* pag. 147. sq. Addit *Klüpfelius*: „Neque enim compellendi „sunt, quicunque monachorum claustris tenentur, ut piis duntaxat medita„tionibus et coelestis doctrinae intelligentiae se totos tradant, et in eo solum „studio ad obitum usque consenescant. Non enim Deus frustra humanis „mentibus tam diversas affectiones, quasi quaedam semina, naturaliter in„seruit, quibus fit, ut hoc illove doctrinarum genere prae aliis capiantur „alii. Est itaque et ordinationi divinae conveniens, et honorificum mona„stico ordini, ac conducibile ad decus et augmentum scientiarum, si pro „facultate quisque sua id litterarum genus tractandum sibi sumat, quod „magis allubescit, et ad quod suapte natura fertur."

moratos, in sinu gestabat; facilis et indulgens etiam tardioribus, solos hos non satis ferebat, qui ad inscitiam adjungerent impudentiam, et ostentarent doctrinam, in qua ne mediocritatem quidem attigissent.

His ingenii animique virtutibus clarus multorum sibi benevolentiam, amicitiam et amorem conciliavit. Iam an. 1780. Episcopus Herbipolitanus, *Franc. Lud. L. B. ab Erthal*, Princeps in commodum studiorum sapientiae natus, et Μουσαγέτης generosissimus, qui nullis parcebat sumtibus, ut ad suum Athenaeum pertraheret viros ab ingenii fama et doctrinae exquisitioris opinione commendatos, *Klüpfelio* nostro in Francica Musarum sede cathedram theologicam desponderat honestissimis conditionibus. Poterat igitur professor Friburgensis sedem domesticam, qua nihil jucundius, poterat coelum, sub quo natus et educatus erat, revisere, atque omnia secunda sperare. Verum reluctabatur, quemadmodum ipse postmodo confessus est, arcana quaedam vis, ne caperet lucrum tam honorificae invitationis. Quaenam vis illa? In terris Austriacis maximam vitae partem egerat feliciter, expertusque erat favores hominum praestantissimorum, et paulo ante ipsius Imperatricis Reginae; vicit igitur in viro humanissimo sensus gratitudinis blandum amorem soli patrii, neque ei permisit, sese divellere ab hujus Albertinae complexibus. At novennio post (an. 1789.) nova se illi praebuit occasio, res suas fortunasque amplificandi, cum a JOSEPHO *II.* ad cathedram theologiae *Vindobonensem* expeteretur. Videri poterat haec vocatio viam ei munire, aditumque parare ad majora et lautiora munera. Habebat enim in provincia sibi oblata antecessores duo, *Augustinum Gervasio*, et *Josephum Bertieri*, quorum ille ad episcopatum *Gallipolitanum*, hic ad *Comensem* ascenderat. Verum haec, tantum aberat, ut incitarent, allicerentque *Klüpfelii* animum, ut multo magis absterrerent. Vitae assuetus solitariae abhorrebat a strepitu magnarum urbium, et refugiebat circumvolitare limina potentiorum, vanisque tempus consumere salutationibus, ratus, sedeculam quietam,

quod *Cicero* alicubi monet*), saepe praeferendam sellae curuli, et patriam esse, ubicunque est bene, et esse bene in *Brisgaudia*. Ita nobis servatus est gaudentibus vehementerque laetantibus. Etenim suspiciebant ac venerabantur eum collegae omnes, illi maxime, quorum ipse vitam ac merita in pagellis *necrologicis* non tam depinxit, quam delineavit: *Wilhelmus Wilhelm*, theologus; *Ge. Car. Staravasnig*, medicus; *Theodorus Perger*, Theologus; *Philippus Steinmeyer* philosophus et mathematicus; *Franciscus de Benedictis*, historicus; *Stephanus Hayd*, theologus; *Josephus Petzek*, Ictus. Inter familiarissimos et quasi domesticos autem numerabat *Franciscum Josephum Lippium*, **) *Josephum Antonium de Riegger*, ***) *Nicolaum Willium*, ****) et

---

*) *Epist. ad Att. IV.* 10. „Sic litteris sustentor et recreor, maloque in tua „illa *sedecula*, quam habes sub imagine Aristotelis, sedere, quam in isto„rum *sella curuli*."

**) Patria erat Friburgensis et in hac Albertina botanices professor, botanicis notissimus tum ab *herba Lippiana*, tum ab ἐγχειριδίῳ βοτανικῷ, quod tanquam specimen inaugurale vulgavit Vindob. cum medicinae doctor renunciaretur (an. 1766. Trattner 8. maj. cum. figg.) Praematura morte abreptus est an. 1775. cui si per fata licuisset, vitam protrahere longius, *Flora Brisgoica*, in qua ornanda amplificandaque totus erat, laetiora sibi polliceri et exspectare merito potuisset. Saepe ei *Klüpfelius*, et ipse cultor historiae naturalis, comes fuit, cum ille vicinos Friburgo montes ascenderet, colligeretque, quidquid natura parens rarum insolitumque offerebat.

***) Unus omnium, ut supra indicavimus, qui caussam *Klüpfelii* in suspicionem heterodoxias adducti, suscepit, fortiterque est tutatus, Professor in hoc *Friburgensi*, deinde *Pragensi* Athenaeo, editis multis et variis operibus celebratissimus, atque omnino de Albertina nostra immortaliter meritus, et ipse magister quondam meus, patronus ac Maecenas, cujus de laudibus, si ita dicere vellem, uti dignus est, atque ipse sentio, longior mihi explicanda esset oratio, quam hic locus capit.

****) Is Friburgi primum linguas Orientales, deinde polemicen, patrologiam

Matthiam Dannenmayr, *) ut collegas ei superstites silentio praeteream.

Sed etiam apud exteros, eosque cum dignitatibus conspicuos, tum eruditionis fama illustres gratia et auctoritate valebat plurimum. Ipse laudibus extollit favores, obsequia, et promtam bene de se merendi voluntatem *Fr. Lud. L. B. ab Erthal*, Episcopi et Principis Bamberg. et Wirceburg.; *Sim. Ambros. de Stöck*, canon. eccles. metropol. Viennensis et episcopi Rosonensis, *Joh. Andr. Fahrmann*, proepiscopi Wirceb.; *Martini Gerberti*, Abbatis et Principis San-Blasiani; *Mariani Müller*, Abbatis et Principis Einsidlensis; *Chr. Franc. Car. de Eberstein*, praepositi eccles. cathedral. Basil; *Franc. Steph. Rautenstrauch*, Abbatis Braunav. in Bohemia, et studii theolog. per Austriam directoris; *Philippi Jacobi Steyrer*, Abbatis ad S. Petrum; *Michaelis Fritz*, Abbatis St. Mergensis. His accedunt a) inter *Clericos seculares*: *Mich. Ign. Schmidt*, historiae German. scriptor celeberrimus; *Michael Denis*, consil. aulic. et bibliothecarius Viennensis, et ipse editis scriptis clarissimus;

---

et historiam theologiae litterariam explanavit; postea Rectoris munus sustinuit in recens erecto seminario generali, quo soluto Consiliarii regii in referendis caussis ecclesiasticis partes agere in provincia anterioris Austriae perrexit; postremo ornatus dignitate *Scholastici* in cathedrali ecclesia *Linciensi* apud superiores Austrios, quamquam nunquam illuc concesserit, morbo impeditus diuturno, et demum morte praeventus, vir optimus, quem *Klüpfelius* in *necrologio* (pag. 291.) et in *praefatione* ad *Celtem* suum, appellat *Pyladem*, *ad obitum usque in amicitia perseverantissimum.*

*) Historiae ecclesiasticae scriptorem praeclarum, jam supra laudatum, quem ego quoque, prius quam Viennam abiret, fidelem consiliorum laborumque meorum cum *Sautero* socium habui et adjutorem, charum caput, cujus memoria nulla temporis longinquitate ex hoc animo effluet.

Ant. Joh. **Rosshirt**, professor theol. Wirceb. b) inter *Benedictinos*: *Aemilianus Ussermann*, San - Blasianus, professor Salisburg.; *Gottfrid. Lumper*, Villing. ad S. Georg. praefectus gymnasii; *Conradus Borer*, prof. et bibliothecarius San-Petrinus; *Joa. Gerber*, Theresensis; c) inter *Canonicos regulares*: *Josephus Weissensee*, Heidenfeld. prof. theol.; *Sebast. Seemiller*, Pollinganus, prof. theol. Ingolstad.; d) inter *Carmelitas Ioa. a S. Cruce*, prof. theolog. Heidelbergensis; e) inter *Augustinianos Xystus Schier*, litterator Vienn.; *Aug. Ant. Georgi*, prof. S. Scripturae Rom. et bibliothecae Angelicae praefectus; *Jordanus Simon*, prof. theol. Prag.; *Richardus Tecker* prof. theol. Graecensis et bibliothec. Rom.; *Possidius Zitter*, praefectus gymnas. Münnerstad; f) inter *seculares* denique *Franc. Ant. Veith*, doctus bibliopola Augustanus; *Joseph. Klein* secretarius Caesareo - regius Friburg.

Atque hi quidem omnes religionem *Catholicam* profitebantur. Sed et cum *Protestantibus* non paucis diuturna illi necessitudo intercessit, et frequens commercium epistolare, eoque, quam et scriptis docuit, et pie prudenterque suis instillavit auditoribus, mutuam dissidentium tolerantiam, suomet exemplo pulcherrime demonstravit. Qui ante ipsum de vitae statione decesserunt, sunt: *Joa. Georg. Schelhorn*, Superintendens et litterator Memming.; *Chr. Frid. Polz* prof. philos. et theol. Jenens.; *Chr. Wilhelmus Schneider*, Superintendens Isenacens.; *Ge. Andr. Will*, prof. et polyhistor Altorf.; *Georg Matth. Schnizer*, Superintendens Neostadianus ad Aischam; *Ge. Wolfg. Panzer*, praepositus eccles. cathedr. Norimb.; *Jer. Jac. Oberlinus*, prof. Argentorat.; *Christoph. Theophil. Murrius*, patritius et litterator Norimbergensis. Multos alios charos sodales et amicos tacitus praetermisit, quod de iis referre non erat integrum, necessariis in rem adminiculis destituto.

Cum ita per annos octo et triginta in hac *Friburgensi* litterarum

officina theologiam dogmaticam publice docuisset, essetque jam septuagenario major, firma jugiter adhuc valetudine usus, quam tueri et conservare noverat prudenti victus ratione: sensit aliquantum hebescere oculorum aciem, et hinc inde vacillare memoriam, cujus rei insuetus continuo in eam opinionem venit, supremum non procul abesse diem, et jamjam sibi imminere, protinusque decrevit, nuntium remittere curis professoriis, et obtenta honesta missione sibi Deoque soli vivere. Itaque an. 1805. rude donatus coepit non nisi *mortem* cogitare et praestolari. Sed cum haec moras traheret, neque se ullibi propius videndam praeberet: advertit paulatim senex venerabilis, se non tam corporis, quam animi aegritudine premi; quam ut depelleret, aut saltem leniret, ad antiqua studia reversus, legit relegitque auctores veteres, cum sacros, tum profanos, et memor illius moniti *Tulliani* *) „Senectus non modo „languida et iners non sit; verum etiam sit operosa et semper agens „aliquid et moliens, tale scilicet, quale cujusque studium in superiore „vita fuit" de *inventione pulveris pyrii et bombardarum* non nulla conscripsit; deinde consilium cepit, *Muratorii* opus egregium *de ingeniorum moderatione in religionis negotio* contrahere, atque ad aevum nostrum magis accommodare; mox psalmos, quos *poenitentiales* vocant, carminibus reddere. Verum haec partim imperfecta reliquit, partim vix inchoata. Perfecit autem novam editionem *Commonitorii S. Vincentii Lerinensis*, RUDOLPHO Austriae Archiduci dicatum, in cujus *praefatione* suos quondam auditores alloquitur, iisque quasi supremum vale dicens praeceptiones impertit saluberrimas, quas excipiunt *prolegomena*, quae ad opus illustrandum spectare videbantur, historica, critica, litteraria. Ipsius libelli singulis capitibus *notas et animadversiones* adjecit doctas et copiosas. Postremo in animum induxit, monumentum ponere viris illustribus, supra laudatis, qui, eo superstite, fato functi

---

*) *Cicero de senect.* 24.

erant, et amicitiae foedere, eorundemque studiorum similitudine cum ipso conjuncti; unde enatum est jam saepius memoratum opusculum, quod *necrologium* inscripsit, jam ipse necrologio inserendus. Has enim inter et similes occupationes cum vitam quinquennio amplius non injucunde transegisset, viribus denique paulatim exhaustus an. MCCMXI. die VIII. Julii, natus annos LXXVIII. menses V. dies XX. obdormivit placide, et ad beatam immortalitatem demigravit. Testamenti tabulis sua manu scriptis omnem supellectilem librariam (venabatur autem libros selectos et rariores, quorum multitudinem sat magnam collegerat)*) et quidquid habebat schedularum, bibliothecae Academicae legavit, ut, qui per omnem paene vitam se almae Albertinae consecraverat, ei etiam post fata, et perpetuo prodesset. Orationem, dignam plane tanto viro, dignam se ipso, in ejus funere habuit claris. Collega *Hugius*, tum Ordinis theologici Decanus, unde multa hausimus. **)

Inter chartas digitis notatas, quas nobis reliquit collega desideratissimus, velut lenta inter viburna cupressus eminet *de vita et scriptis* *C o n r a d i   C e l t i s* opus, jam ante annos plus quam viginti inchoatum, et an. 1805. prid. Kal. Maji perfectum consummatumque, quo die, quemadmodum ex praefatione patescit, ultimam ei manum admovit. Non est igitur hic liber properante ac praecipitante calamo exaratus; sed tanta diligentia et ἀκρίβεια in eo concinnando atque perpoliendo posita, quantam a viro prudentissimo gravissimoque sperare et postulare liceat. In primis, quidquid ad *C e l t e m* exornandum illustrandumque facere videbatur, conquisivit undique summa cura et industria,

---

*) Adhuc vivus dono mihi dedit raram illam *Corporis juris* editionem ex recensione *D i o n y s. G o t h o f r e d i* cur. *S i m. v a n L e e u w e n.* Amst. 1663. fol.

**) Elogium *E n g e l b e r t i K l ü p f e l i i* in alma Albertina Professoris Theologiae P. O. — recitavit in Aede Summa S. Virginis Dr. I. L. *H u g* P. P. O. Frib. et Constant. Herder. 43. pag. 8.

neque ullis pepercit sumtibus, neque laboribus, ut opusculorum a *Celte* olim editorum ne unum quidem illi deficeret, et quaecunque ejus inedita sive in bibliothecis publicis, seu in privatorum scriniis delitescerent, investigaret, atque vel amicorum favore, vel quantovis pretio adeptus aut ipse describeret gnaviter, aut describenda curaret. His instructus praesidiis et adminiculis cum accederet ad opus elucubrandum, non poterat, nisi elimatum, exasciatum, omnibusque ferme numeris absolutum ab eo proficisci, qui et *Celtem* suum amavit unice, et cum Musis rationem habuit perpetuam, atque in eorum contubernio aetatem egit. *Itaque* nec nimis fuse lateque, quod nauseam creare possit, neque arcte nimis et jejune disseruit, sed suo loco posuit omnia, nihilque habet supervacaneum, nihil inconditum aut claudicans. Stilus ejus neque phrasium caligine obscurus est, neque periodorum involucris laborans, sed plane historicus, id est, apertus et simplex, castus tamen, purus et facilis, eamque ob rem non solum doctioribus jucundus; sed latine adeo discentium conatibus accommodatus. Enimvero quae omnium maxima ex hisce commentariis emergit utilitas, hanc esse opinor, quod inde tantum luminis affunditur illorum temporum (ab an. 1459 — 1508.) historiae cum politicae, tum potissimum litterariae, quantum haud scio, an ulla re praeterea. Erat enim *Celtis* cum viris ejus aetatis doctissimis atque summo loco natis amicitiae vinculo copulatus; erat idem parens et conditor *societatis Rhenanae;* erat litterarum in Germania renascentium restaurator primus ac praecipuus, ubique celebratus. Inde enata est *Klüpfelio* occasio, omnia fere illius aevi litterarum fata persequendi, et de hominibus rebusque referendi multa memoratu dignissima, neque alio prius ore dicta. Quam primam *Cicero* statuit legem historiae:*) „Ne quid falsi dicere audeat, „deinde ne quid veri non audeat, ne qua suspicio gratiae sit in scribendo, ne

*) *II. de orat.* 62.

„qua simultatis," eam noster observavit ad amussim, in rebus dijudicandis acutus, in enarrandis sincerus et integer, in exponendis elegans ac dilucidus. Nemo dicat, me nimium laudare venales, quas velim extrudere, merces. Praeterquam enim, quod extrudere nolim, tam certum est mihi, quam quod certissimum, a bono et intelligente quolibet judicium meum probatum iri.

Quae cum ita sint, quis non miretur, et stomachetur adeo, illud, de qua *Klüpfelium* jam ante annos XIV. conquestum esse, supra diximus, iterum ac saepius ei accidisse, ut frustra pulsatis typographorum et bibliopolarum foribus nemo reperiretur, qui opus praestantissimum suis excudere sumtibus voluisset. Ajunt, sibi satis esse, *ὡς βιβλιοπωλικον επος ειπειν*, *Maculaturae*; satis chartarum, quae, inutilia terrae pondera, foras spectent in vicum vendentem tus et odores; albas chartas se malle servare et virgines, quam latinis sermonibus comprimere et inquinare. „Fac mihi, inquiunt, lingua vernacula librum eroticum, fac mihi historiam „fabulosam, fictas narrationes, pagellas matutinas, novellas elegantes, miscel„laneas, festivas, lepidas, ut nihil supra. Haec enim arrident viris fe„minisque, haec senibus juvenibusque salivam movent, ut certatim „emant, legant, devorent, et horas diesque — perdant otiosissimis occu„pationibus. Contra quaecunque Latino stilo consignata sunt, adeo non „sunt publici saporis, ut meglecta jaceant et contemta. Ita nunc mos „viget, neque nos in culpa sumus; sed hoc vitium, si vitium est, ra„tioni temporum, quae vivimus, est tribuendum, non nobis. Nos enim „mercaturam exercemus, et opus habemus praesenti pecunia manibus„que oculatis, quae non credunt, nisi quod vident, *) ut nemo jure „nobis irascatur, si merces appetimus vendibiles, et tanquam stercus, „aut si quid eo vilius, repudiamus libros omnes, qui emtores non in„veniunt."

---

*) *Plaut. Asin.* 1. 3. 50. „Semper oculatae nostrae sunt manus; credunt, „quod vident."

Ceterum fautores et amicos, qui de *Klüpfelii* in *Celtem* commentariis bene meriti sunt, ipse in praefatione gratus recensuit. Non possum tamen non et ego justas debitasque grates hoc loco referre clarissimo *Dollinero*, antea in illustri academia *Theresiana* juris publici, nunc in litterarum Universitate Vindobonensi juris civilis et canonici Professori P. O., cui res et rationes *Klüpfelii*, multis abhinc annis adeo curae cordique fuisse scio, ut eas suis ipsius anteponeret. Sperabat *Dollinerus*, ex bibliopolis Viennensibus tanto magis quemquam futurum, qui bonis conditionibus opus *Klüpfelianum* typis evulgandum reciperet, quanto id plura complectitur, quae ad Vindobonenses maxime spectant, eorumque quasi appetitum irritare possint. Nihil igitur *Dollinerus* intentatum reliquit, ut eos ad faciendum rei periculum impelleret; persuadere tamen illis non potuit. Enimvero neque nunc spem omnem abjiciendam, sed aliam esse viam ingrediendam existimavit. Solent nempe Vindobonae nobilissimi adolescentes, praesertim rebus fortunisque auctiores, qui haustae in academia doctrinae publica dare volunt specimina, praeter eas, quas defendendas suscipiunt, positiones, selectam quamdam lucubrationem, sive veterem, eamque oppido raram aut minus obviam, sive recens compositam, suis impensis excudendam gratisque distribuendam curare. Itaque *Dollinerus* prima quaque, quae se offerret, hujusmodi facultate in *Celtis* commoda uti statutum habebat; jamque nobilis Hungarus, academiae Theresianae alumnus, fidem suam obstrinxerat de sumptibus suppeditandis. Verum hoc quoque consilium interceptum est eo, quod *Klüpfelii* autographum, nescio, quo fato, Viennae non adventasset in tempore, eaque tarditas effecisset, ut, qui disputationem in aliud tempus differre renuebat, de alio sibi argumento prospiceret. Deinceps cum, ut fit inter bellorum tumultus et calamitates, pauci admodum essent, qui in arenam descenderent; pauciores, quibus libuisset, necessaria impendia sustinere, spes omnis, eam utilitatem percipiendi, magis magis-

que concidit. Itaque cum *Dollinerum* de morte ultimaque voluntate *Klüpfelii* fecissem certiorem, eumque rogassem, ut, quidquid in manibus haberet ad *Celtem* pertinens, quam primum commode fieri possit, mecum communicaret: pro ea, qua est liberali gratificandi voluntate, petitioni meae sine mora et cumulate satisfecit, addiditque, nihil sibi desideratius esse, quam quae de *Celte Klüpfelius* conscripsit, brevi in dias luminis auras producta videre.

Quid igitur? Hoc praeclarum ingenii et diligentiae *Klüpfelianae* monumentum, hoc bibliothecae academicae κειμήλιον, eruditione, facundia, grataque rerum et utilium, et jucundarum varietate refertum, num diutius captivum detineatur, nec liberetur e carceribus? Absit! Prodit enim, ut vides, particula ejus prima, quam singulis deinceps semestribus insequentur aliae, eaeque paulo fusiores, donec tela fuerit pertexta, quod quidem ad *vitam et scripta Celtis* spectat, quinque, ad summum sex semestribus seu triennio absolvenda. Decretum hoc est *Senatus Academici*, recte sapienterque judicantis, has quasi rosas violasque tumulo viri deberi, si quisquam, boni atque ad commoda et honorem hujus Musarum sedis procreati, quam per annos fere LIV. docendo scribendoque illustravit. Ita enim alma haec *Albertina* et voluntati optimi collegae obtemperat, et ejus memoriae consulit, et illorum temporum historiae, omninoque nobilissimo litterarum humaniorum studio lucem largissimam atque aeternam foeneratur. Profecto non poterat venerabilis senex opus, tantis laboribus et impensis congestum, bibliothecae academicae eo consilio legare, ut in angulo quodam dormiret, nunquam e somno excitandum, sed ut optima quaque ratione, et quam fieri potest, celerrime, ad omnium, qui bonas litteras amant, notitiam usumque perveniret. Quare pro certo sumi potest, si quidem mortuis aliquis inest rerum humanarum sensus, non displicituram beato viro, sed potius valde acceptam gratamque esse voluntatem hanc studiumque, quo collegae ejus adnituntur, et cupiunt, ad posteritatem transmittere,

quod ipse ei destinaverat. Neque vereor, ne irascatur propterea, quod haec sparta mihi sit demandata, cui a multis inde annis se amicum benevolumque praebuit, et non semel declaravit, se gaudere de *Celte* ad umbilicum perducto, atque bene sperare, non defuturos aliquando, qui huic foetui operas obstetricias essent praestituri. Utrum spes eum fefellerit, non est meum, dijudicare. Equidem, quidquid id est laboris, certe a munere, quo fungor, minime alieni, non modo non invitus, sed lubentissimus suscepi. Neque enim optatior poterat mihi opportunitas contingere, eam, qua cineres atque ossa beati viri colo, observantiam testatam faciendi. Itaque in hoc negotio caste adeo integreque versabor, ut, quae sunt *Klüpfelii*, omnia summa adcuratione et fide typis committam, ne apice quidem uno vel detracto, vel adjecto, nefas esse ratus, eleganti purpurae laciniam attexere, aut centonem. Vix tamen puto, me plane *ασυμβολον* discessurum esse; sed, ubi visum fuerit, hinc illinc aspersurum notulas, quas ab his, quae a beato auctore profecta sunt, studiose distinguam, adpicta littera *R.*

Haec de commentariis dicta sunto, quae nobis *Klüpfelius de vita et scriptis Conradi Celtis*, reliquit. Quid vero statuendum erit cum de quinque libris *epigrammatum* adhuc ineditorum, ceterisque quae in *appendicem* conjecit Noster, tum de *codice* ducentarum fere *epistolarum*, quas amici et sodales ad *Celtem* dederunt, pariter *ανεκδοτων*? Ego quidem in optatis habeo, et valde expeto, ut tam *epigrammata*, quam *epistolae*, eaeque tum *Celtis* ad alios unacum reliquis, quae *appendix* complectitur, tum aliorum ad *Celtem* missae, quas codex a *Klüpfelio* sedulo descriptus continet, seorsim procudantur; *epigrammata* comprimis, quae ad *progammata*, tanquam horum accessiones, minus convenire videntur. Itaque si quis bibliopola putet, rationibus suis congruere, ut aut ad epigrammata, aut ad epistolas *Celtis* et ad *Celtem*, aut ad has aeque ac illa typis exscribenda sumtus conatusque suos impendat, conferat mecum per litteras consilia;

habebit pactorem aequissimum. Hoc autem liquido affirmare possum, quod quidem ad *epigrammata* pertinet, quamvis negari nequeat, quandoque bonum dormitare *Celtem*, pleraque tamen esse argutiarum et elegantiae plena, atque singulari suavitate, urbanitate et lepore condita; *epistolas* autem, illas praecipue, quae ab aliis, ejus nempe aetatis doctissimis gravissimisque viris, ad *Celtem* datae sunt, quantivis esse momenti, pretiumque habituras, Latinis dum manebit gloria litteris. Quam primum igitur invenero virum honestum, qui ad aequas conditiones libenter descendat, et justo typorum chartarumque nitore se suosque labores commendet, nihil morabor, cupideque ad eum mittam, quaecunque sunt officinae typographicae tradenda, eaque omnia manu mea descripta, quae, etsi non venusta sit admodum et elegans, luculenta tamen est, et — liceat ICto cum *Ulpiano* loqui — *legibilis.* *) Id unum addo, *epigrammata* constare plagulis seu philuris, ut vocant, (Germanice Bogen) *quindecim*; *epistolas* et omnem appendicem plagulis *undecim;* codicem vero *epistolarum* ad *Celtem* missarum plagulis circiter *quadraginta.* — Haec sufficiant. Si quidem exspectationi nostrae respondeat eventus, gaudebimus; sin minus, in eo nos solabimur, multo majora fuisse, quae praeter spem et consilium acciderunt.

Id unum jam superest, ut vos alloquar, juvenes lectissimi, suavissimi commilitones, vobisque, quotquot ad intermissa paulisper et nunc instauranda litterarum studia in hanc rursus civitatem convenistis, publicarum ακροασεων ad diem III. Nov. initia denuntiem. Respirastis a laboribus actis, novisque resumtis viribus ad relicta aliquamdiu pacifica Musarum castra paratiores revertimini, ac vegetiores. Plerisque vestrum non opus est, calcar addere sponte currentibus. Ipsi intelligitis, quid vestrarum sit partium, facileque cognoscitis, et doctrinae, et morum probitati vos litare oportere, si tales esse cupitis, quales vos futuros

*) *L. 1. pr. D. de his, quae in testam. del.* 28, 4.

esse omnes boni optant et sperant. Sunt equidem, sed Deo sint laudes, oppido pauci inter multos, qui, falsa notione libertatis academicae decepti, non modo ipsi nihil agunt, furtumque temporis committunt omnium turpissimum; sed etiam alios a studiorum cursu deducere, eorumque industriam retardare conantur, levia et ventosa capita, nugatores, qui, quoniam neque ingenio valent, neque doctrina, in forma vestium, barbae figura, gladiatura umbratili aliisque id genus ineptiis gloriolam quaerunt, milites gloriosi, qui malunt cicatrices in vultu gerere, petulantiae testes, quam rerum scientia spectabiles esse. Scilicet hanc esse ajunt *libertatem academicam.* Quid igitur est libertas? Si ICto credimus: „Est naturalis facultas ejus, quod cuique facere libet, „nisi si quid vi aut jure prohibetur." *) Unde patet, non minus suam cuique constare libertatem, quod multa facere legibus prohibemur. Nam praeclare *M. Tullius* in Cluentiana: „Legum, inquit, idcirco omnes „servi sumus, ut liberi esse possimus." Cui simile illud *Aristotelis*: *Ου γαρ εστι δουλεια ζην προς την πολιτειαν.* **) Nimirum legis imperium non est *δεσποτικον*, sed *πολιτικον*. Quapropter obedientia, quae legibus ultro praestanda est, ut omnibus libertas sit incolumis, adeo non pugnat cum libertate, ut eam tueatur, quamvis coerceat, atque in gyrum rationis actiones cohibeat, ne in licentiam evagentur. ***) Unde et *Justinianus* sapienter: „Melius esse ait, coarctare juveniles calores, „ne cupidini dediti tristem sentiant exitum, qui eos post dispersum ex„spectat patrimonium." ****) Sed eam in rem vere aurea sunt verba *Papiniani*, et non solum ICtis, sed omnibus litterarum studiosis, imo omnibus plane hominibus iterum iterumque inculcanda: „Quae „facta laedunt pietatem, existimationem, verecundiam nostram, et ut

*) §. 1. *Inst. de jur. person.* 1, 3. *et L.* 4. *D. de stat. hom.* 1, 5.

**) Non est servitus, vivere secundum leges. *Polit. I.* 9.

***) Vid. *Vinn. ad Inst. l. l.*

****) *L.* 8. §. 5. *C. de bon. quae lib.* 6, 61.

„generaliter dixerim, contra bonos mores fiunt, nec facere nos posse „credendum est." *) Non sunt igitur liberi, non fruuntur libertate, qui vel maxime libertatem academicam crepant, spirantque, potatores, lusores, gladiatores; temulenti clamatores, Bacchi, Veneris, Murciae mancipia, suarumque cupiditatum servi, qui, quantumvis liberi corpore, intestinam serviunt servitutem, et dedititii, h. e. scelerum suorum imperio subjecti, a vera libertate longissime absunt. Optime in hunc sensum *Cicero* pronunciavit: Ο'τι παντες σοφοι ελευθεροι, παντες δε μωροι δουλοι. **) Haec cogitate, chara capita, et contemnite, si qua sunt sinistra aliorum de vobis judicia; ridete eos, qui rident, quod non illorum similes, i. e. stulti esse velitis. Pulcherrimum est consilium *Pythagorae*: Ποιει α' κρινεις ειναι καλα, και ποιαν μελλεις αδοξειν. ***) Nunc igitur, dum aetas apta est ad labores perferendos; dum animus aliis curis non occupatur; dum cetera, quibus ad capiendam veram et unicam libertatem opus est, affatim suppetunt: nolite, quaeso, committere, ut utilitas vestra, qua et nobis omnibus, et parentibus vestris, et communi omnium parenti, patriae, nihil est antiquius, a vobis, a quibus minime decet, negligatur. Vestra utique res agitur; vobis, ut ait ille comicus senex, ****) seritis, vobis occatis, vobis eisdem metitis, vobis denique iste pariet laetitiam labor. Huc ergo mentes defigite, o mei, et recto hoc itinere ad verae et divinae sapientiae arcem contendite. Ita vestrae ipsorum saluti consuletis; ita parentum, patriae, nostra omnium vota explebitis, imo superabitis. Ego vero Deum O. M. obnixe imploro, ut Academiam hanc nostram benigne prosperet, atque ad eos fines, quos sibi in ea constituenda Majores nostri proposuerunt, cum

---

*) *L.* 15. *D. de condit. institut.* 28, 7.

**) Omnes sapientes liberi, omnes stulti servi. *Parad.* 5.

***) Fac, quod putas esse bonum et rectum, etiamsi improbent alii, quod facis. *Apud Stobaeum serm.* 44. *al.* 152.

****) *Plaut. Merc. prol.* 71.

strenue ipsam alacriterque eniti, tum etiam tuto et feliciter pervenire jubeat. Addat providentissimum atque optimum Numen Academiae Proceribus, et quibuscunque aliquae regendi docendique partes commissae sunt, animos boni publici amore flagrantes; addat junioribus modestiam, discendi ardorem, sedulitatem; addat omnibus, sive docentibus, sive discentibus, sinceram seriamque pietatem, sine qua omnis doctrina inanis est, et ad pestem ac perniciem potius, quam ad salutem utilitatemque, publicam et privatam, convertitur.

DE VITA ET SCRIPTIS
CONRADI CELTIS
PRAECIPUI RENASCENTIUM LITTERARUM IN GERMANIA RESTAURATORIS

OPUS POSTUMUM

B. ENGELBERTI KLÜPFELII
O. S. A. THEOLOGI FRIBURGENSIS.

CURANTE
JOA. CASP. RUEF.

PARTICULA I.

FRIBURGI BRISGOVIAE
TYPIS ACADEMICIS. MDCCCXIII.

CANDIDO LECTORI
S. P.
ENGELBERTUS KLÜPFEL.

Quibus potissimum adductus causis, et quibus subsidiis instructus, huic operi manum admoverim, paucis accipe. Eram ab ineunte aetate popularis mei, *Conradi Celtis*, cultor et admirator perpetuus; miroque tenebar desiderio, penitius cognoscendi, quae ad illius vitam et scripta attinent. Consului eam in rem, quos potui, bio-et bibliographos, a quibus cum intellexi, fere non referri, nisi trita, quae leguntur in ejus vita, perbrevi, nec mendis vacua, sodalitatis litterariae Rhenanae adornata studio: cupido incessit animum, investigandi opuscula, quae reliquit *Celtis*, ut plura hinc, eaque certiora comperirem. Neque me fefellit exspectatio. Multa

namque sunt, quae inde didici, biographis vel ignorata, vel enarrata aliter. Etsi vero difficile sit, indagare, multoque sit difficilius, acquirere vetera id genus monumenta litteraria, quae in librariorum tabernis frustra quaesieris, pleraque parvae molis, aut semel duntaxat edita, reclusave in bibliothecis, unde non datur exitus: tam fortunatum tamen me fuisse fateor, ut favore et opera amicorum pleraque in manus meas venirent vel donatione, vel permutatione, aliisque jure probatis acquirendi modis. Dissimulare aut reticere hoc loco si vellem nomina amicorum, quorum ope factum est, ut ea *Celtis* lipsana in manus meas inciderent; merito mihi esset metuendum, ne arguerer aut animi haud satis candidi, aut officiorum immemoris. Primum itaque (siquidem non cognoscenda solum, verum etiam palam profitenda sunt aliorum in nos beneficia) *Celtis* opusculum, *artem* scil. *versificandi et carminum,* dono accepi a viro perillustri, *Josepho Antonio Rieggero,* collega, quamdiu in hoc nostro Athenaeo ecclesiasticam jurisprudentiam profitebatur, mihi conjunctissimo, νυν εν άγιοις.

Exemplar alterum ejusdem libelli, cujus quidem editio paulo est antiquior, una cum alio *Celtis* opusculo, quod inscribitur: *Septenaria Sodalitas litteraria* cet. acceptum refero

Annalium typographicorum editori celeberrimo *G. W. Panzero*, conciliatoris ac proxenetae vices agente *Nicolao Willio*, theologiae quondam apud nos professore, post Caesari a consiliis, qui bellicis terroribus in fugam actus, *Norimbergae* aliquamdiu morabatur, Pylades ad obitum usque perseverantissimus.

Tragoedia Senecae: Coena Thyestis, quam in lucem *Celtis* protulit, accessit reculis meis donatione supremi sacrorum Antistitis *Neostadii ad Aischam* in ditione Baruthensi, *G. M. Schnizeri*, senis optimi, qui codices ecclesiae *Neostadianae*, cui praeest, recensuit, typisque mandavit.

Panegyrin ad Duces Bavariae pro ea, qua est in omnes, summa humanitate, peramanter mihi obtulit, munerique misit scholae Tubingensis insigne decus, clarumque in litteratura Orientali nomen, *Christianus Fridericus Schnurrerus*.

Opusculis tribus, nimirum: *Epitoma utriusque Ciceronis rhetorices;* libello *Taciti de situ et moribus Germanorum*, cura *Celtis* edito; et *Propositionibus Cardinalis de Cusa*, quibus est adjunctum *carmen seculare*, auxit collectionem meam Viennae vir ecclesiasticus, litterariae historiae eximius cultor, *Franciscus Herbitz*, bibliothecae in Academia Theresiana custos.

Ludus Dianae, et *Oeconomia Celtis* jure permutationis ex bibliotheca *PP. Dominicanorum Aug. Vind.* in meos forulos commigrarunt.

Libros Amorum, et *opera Roswithae*, quae Viennae in taberna libraria veterum codicum venum exposuerat *Al. Blumauerus*, ut Plautino verbo utar, praestinavi.

Rhapsodiam, in membrana typis descriptam, ultro citroque mihi obtulit, donavitque Collega praeclarissimus, *Carolus Schwarzelius*, anno hoc scholastico (1805) academici Prorectoris munere fungens.

Editio princeps *Ligurini*, quem *Celtis* typis *Augustanis* excudendum reliquit, jure emptionis ad me transiit.

Melopoeiam sponte sua ac liberaliter mihi cessit, meaeque syllogae accessionem fecit rarissimo codice peramicus vir, *G. W. Zapfius.*

Odarum libros IV. cum *Epodo* permutationis titulo nactus sum e bibliotheca Can. Reg. *ad Cellam B. V. M.* haud procul Friburgo, agente *Michaele Fritz*, ejusdem collegii, dum viveret, Antistite, et Facult. theol. Frib. directore.

Epigrammatum libri V., hactenus inediti, ut una cum aliis *Celtis* poematis msc. ex *Norimbergensis* reipublicae bibliotheca publica ad me perferrentur utenda, peramanter sedulo-

que curavit multiplici doctrina et eruditione ornatissimus *Ch. Th. Murrius*, Norimbergensis Patritius.

His accessit *Xysti Schierii* commentarius msc. *de sodalitate litteraria Danubiana*, ex bibliotheca *Augustinensium Viennae ad viam Regiam*, quem usibus meis benevole concessit vir eximius, *Ernestus Schober*, ejusdem coenobii bibliothecarius, ὁ μακαρίτης: unde haud parum profecisse me fateor, praecipue in iis, quae sodales et discipulos *Celtis* attinent.

Tandem me juvit plurimum codex msc., qui epistolas continet, quas amici et sodales ad *Celtem* dederant. Debeo istius collectionis usum benignitati viri clarissimi, *Mich. Denisii*, ad quem spectaverat. Quas in manus post ejus obitum rarissima sylloge venerit, me latet. *) Descripsit codicem ducentarum epistolarum, et quod excurrit, meos in usus *Celtis* mei rerumque mearum studiosissimus *Thomas Dollinerus*, Viennae in perillustri academia *Theresiana* antea publici juris, nunc in universitate juris ecclesiastici et civilis Romani professor.

---

*) Serius annotavit auctor, hunc codicem jure legati cessisse *Francisco Arminger*, presbytero, academiae Theresianae olim vicedirectori, eoque pariter defuncto in publica auctione aere comparatam migrasse in bibliothecam palatinam Vindobonensem. *R.*

Testamentum *Celtis* cum documentis aliis, quae in actis msc. Viennensis academiae recondita latent, indagavit, eruit, parique studio mecum communicavit officiosissimus *Dollinerus*.

Atque his potissimum munitus praesidiis accessi ad enarranda ea, quae de *Celte* compereram. Divisi, quidquid est scriptionis, in capita duo. Primum complectitur *Celtis vitam;* alterum ejus *scripta* percensebit. Adnexuimus *appendicem,* quae referet *Celtis epigrammatum* libros V., hactenus typis non vulgatos. Epigrammatis subjecimus ejus *epistolas,* quotquot quivimus invenire. Sunt autem oppido paucae. Cetera, quae succedunt, sive anecdota, sive, quae huc faciunt, litteraria monumenta alia, cognosces, benevole lector, ex indiculo appendicis. Vale. Friburgi Brisgoviorum. Pridie Kal. Maji MDCCCV. *)

---

*) Ex amicis, quorum favorem et operam hic laudavit auctor, interea rebus humanis erepti sunt: *Schnizerus*, *Panzerus*, *Schwarzelius*, *Zapfius*, *Murrius*. *R.*

CONSPECTUS
TOTIUS OPERIS
DE
CONRADI CELTIS PROTUCII
PRIMI GERMANORUM POETAE LAUREATI
VITA ET SCRIPTIS.

CAPUT I.
CELTIS VITA.

I. Patria *Conr. Celtis* non *Suinfurtum*, nec *Wirceburgum*, neque *Protuch* pagus est; sed *Wipfelda*.

II. Familia *Celtica* apud Orientales Francos non ignobilis. Parentes *Conradus* habuit culturae vinearum addictos.

III. Annus et dies natalis.

IV. Nomina. Paterno germanoque nomine appellatus est *Pickel*. Quid nomen *Protucius* sibi velit, arduum est divinare. Conjecturam dedimus.

V. Puerilem in litteris institutionem hausit a Germano suo, *Druide;* quo vocabulo sacrorum antistitem, vulgo parochum intelligimus.

VI. Fuga e paternis aedibus.

VII. Studiorum continuatio *Coloniae Agrippinae;*

VIII. Et *Heidelbergae*, praeceptore *Rudolpho Agricola*.

IX. Avidus visendi academias Germaniae alias, contendit *Erfordiam*, *Lipsiam*, atque *Rostochium*.

X. Iter *Italicum* studiorum causa. *Patavii*, *Ferrariae*, *Bononiae*, *Florentiae*, *Romae* viros doctrina claros audiit.

XI. Reditus ex Italia, superatis alpibus, per Sueviam in *Noricum*.

XII. Annus laureae non est, ut multorum fert persuasio, an. 1491. sed 1487.

XIII. Coronatus *Norimbergae* in arce imperiali, manibus *Friderici III.* Imperatoris.

XIV. Iter *Sarmaticum*, et commoratio *Cracoviae*, excolendi ingenii causa, praecipue disciplinis mathematicis.

XV. Magisterium philosophicum, quo, ut conjectamus, *Cracoviensi* in academia est ornatus.

XVI. Iter *Noricum* per *Silesiam*, *Bohemiam*, *Moraviam*. Hinc delatus in *Pannoniam*, *Posonium*, *Budam*. Inde reversus *Ratisbonam*.

XVII. Commoratio *Ratisbonensis*, atque studia, quibus vacabat, dum in ea civitate tenebatur.

XVIII. Iter *Moguntinum*. Initium sodalitati litterariae *Rhenanae* datum, cum ea in peregrinatione diverteret *Heidelbergam*.

XIX. Commoratio *Moguntinensis*. Studium investigandi antiquitates Romanas, quae reperiuntur in agro *Moguntiaco*. Excursus *Trevirensis* earundem antiquitatum gratia.

XX. Iter *Balticum* ad sinum *Codanum*, hyemis ingruentis tempestate.

XXI. Commoratio *Lubecensis*.

XXII. Reditus e sinu *Codano*. Divertit *Pragam*. Carminibus ibi disseminatis invidiam sibi conflavit.

XXIII. Profectus inde *Norimbergam*, ubi munus docendi publicum nunquam obiit; secus ac non nullis visum est.

XXIV. Vocatio *Ingolstadium.* Stipendio publico conductus, oratoriam et poeticam artem professus est in illa academia.

XXV. Monumenta litteraria, quae admotus muneri professorio ibidem edidit.

XXVI. Scholastico anno elapso, abdicavit docendi munus, profectus *Viennam.* De eo *Viennae* retinendo vota et consilia.

XXVII. *Ratisbonae* ludo litterario praeficitur.

XXVIII. Reditus ad academiam *Ingolstadianam*, pristinumque docendi munus.

XXIX. Iter *Spanheimense* ad *Joannem Trithemium*, qua in peregrinatione *Friburgum* divertit, nostrum *Udalricum Zasium* salutaturus.

XXX. Peregrinationes aliae, dum erat *Ingolstadii;* quas inter memorabilis illa, quam fecit *Frisingam* ad *Joannem Dalburgium.*

XXXI. Tempore pestis 1495. salutem in fuga quaesiturus, *Heidelbergam* petiit, ibidemque filios *Comitis Palatini* in litteris Latinis et Graecis instituit.

XXXII. Reditus *Ingolstadium* anno 1497., dum desiit contagiosa lues.

XXXIII. Vocatio *Viennam*, litteris *Maximiliani I.* Imperatoris.

XXXIV. Festivis sodalitatis litterariae *Danubianae* exclamationibus exceptus.

XXXV. Multiplex disciplinarum genus, quod in academia *Vindobonensi* tradidit.

XXXVI. Bibliothecae Augustae curandae atque in ordinem redigendae praefectus.

XXXVII. Peregrinatio ad remotissimos Germaniae fines ultimamque *Thulen*, viaticum largiente *Maximiliano* Imperatore.

XXXVIII. *Celtis* reditus ex Insula *Thule* ad Imperatorem. Diploma Caesaris de Collegio poetarum et mathematicorum.

XXXIX. Praefectura Collegii una cum facultate coronandi poëtas demandata *Celti.*

XL. Postrema *Celtis* peregrinatio in *Orientalem Franciam* cet. veterum codicum conquirendorum causa.

XLI. Annus et dies emortualis.

XLII. Mores ejus atque apophthegmata.

XLIII. Religio.

XLIV. Prosopographia, imagines et insignia *Celtis*.

CAPUT II.

CELTIS SCRIPTA.

Praevio monito de *C. Celtis* scriptis generatim, subjiciuntur edita ab eo, relictave monumenta litteraria.

I. *Ars versificandi et carminum.*

II. *Hercules furens et Coena Thyestis; L. Annaei Senecae* biga tragoediarum cura *C. Celtis.*

III. *Proseuticum;* petitio laureae poeticae.

IV. *Panegyris ad Duces Bavariae,* carmen heroicum, cui annexa est *oratio inauguralis.*

V. *Epitoma in utramque Ciceronis rhetoricam,* cum *modo epistolandi.*

VI. *Oeconomia* philosophi, metrice descripta.

VII. *De origine, situ, moribus et institutis Norimbergae libellus.*

VIII. *Vita sancti Sebaldi,* Noricae civitatis patroni, metro contexta.

IX. *Ad Charitatem Pirckhameram,* ode Sapphica.

X. *Lucii Apuleji, Platonici et Aristotelici philosophi, Epitoma divinum de mundo, seu Cosmographia, ductu C. Celtis impressum.*

XI. *Cornelii Taciti de situ et moribus Germanorum liber,* studio *C. Celtis* editus.

XII. *Septenaria Sodalitas litteraria. Ausonii sententiae septem Sapientum. Ejusdem Ausonii ludus septem Sapientum. Epistola*

sancti Hieronymi de legendis et audiendis poëtis. Opuscula curante *Celte recusa.*

XIII. *Propositiones Nicolai de Cusa, Cardinalis, de: Non aliud.* Accessit *C. Celtis* carmen seculare.

XIV. *Opera Rhoswithae,* sanctimonialis Saxonicae, inventa a *C. Celte* et emissa in lucem.

XV. Ludus Dianae, in modum comoediae, coram *Maximiliano I.* Imp. exhibitus *Lincii* in arce Regia.

XVI. *Libri Amorum IV.* opus elegiacum, cui sunt adnexa tum *Celtis,* tum aliorum opuscula quaedam alia.

XVII. *Rhapsodia,* continens *ludum scenicum,* actum *Viennae* spectante Imperatore; et carmina juvenum poetarum in laudem Caesaris, et actionem gratiarum pro instituto collegio poetico.

XVIII. De diversis diversorum studiis, *C. Celtis* poema.

XIX. *Güntheri Ligurinus,* distinctus in libros X. de gestis *Friderici Barbarossae,* repertus a *Celte* et typis vulgatus *Aug. Vind.*

XX. *Melopoeia,* opus musicum.

XXI. *Odarum* libri IV. cum *Epodo.*

XXII. *Epigrammatum libri V.* qui nunc primum publici juris fiunt, comparitura in Appendice. *)

XXIII. *Grammaticae Graecae institutio.* Opus ineditum.

XXIV. *Epistolae.*

XXV. *Orationes.*

XXVI. Opera *C. Celtis* reliqua: *deperdita, inchoata, promissa.*

APPENDIX.

I. *Conradi Celtis* epigrammatum libri V.

---

*) Nisi forte, quod supra optavi, seorsim edantur. *R.*

II. *Ejusdem* epistolae, quae supersunt; quo retulimus etiam praefationes, quibus a *Celte* inscripti sunt libri Principibus ac illustribus viris.

III. Diploma *Friderici III.* Imperatoris de inauguratione poetica *Celtis.*

IV. *Philippi*, *Comitis Palatini* epistola ad Academiam *Ingolstadiensem*, theodisce.

V. *Celtis* oratio, quam habuit *Ingolstadii*, cum munus docendi adiret.

VI. Epistola *Maximiliani I.* Imp., qua *Celtem Viennam* vocavit.

VII. Sodalitatis litterariae *Rhenanae* epigrammata in opera *Rhoswithae.*

VIII. Privilegium *Maximiliani* de erectione Collegii poetarum et mathematicorum.

IX. Testamentum *Celtis.*

X. *Vita ejusdem* conscripta studio sodalitatis litterariae *Rhenanae.*

CAPUT PRIMUM
CONRADI CELTIS VITA.

I.
C. CELTIS PATRIA.

Scripturus vitam, primi Germanorum coronati poetae, *Conradi Celtis Protucii*, ante omnia eo adnitendum putavi, ut perspicerem, ubi, quando, quibusve parentibus fuerit in lucem editus. Quibus quidem expeditis, fore arbitramur, ut planior deinceps liberiorque nostra qualiscunque decurrat oratio. Ac primum quidem satis est exploratum, fuisse *Celtem*, cujus biographiam exhibere constituimus, natione *Germanum*, natum in *Orientali Francia.* [a]) Quam vero testatum hoc est, ac in confesso positum apud omnes, tam est controversum, ubi quaeritur, quisnam apud *Ostrofrancos* sit locus ille, qui prima nascenti incunabula praebuit. Plerique *Suinfordiam* [b]) ponunt, quae erat Imperii civitas libera.

Alii pro *Wirceburgo* c) pugnant. Sunt, qui pagum *Protuch* velint esse *Celtis* locum natalem. d) Qui vero litigare renuunt, *haud procul Herbipoli* oriundum esse affirmant. e) Quibus quidem omnibus rectius sapere, ac plane ex vero pronunciare censentur, qui *Celtis* genitale solum *Wipfeldam* esse asserunt, pagum dexterae *Moeni* fluminis ripae adjacentem, *Suinfordiam* inter atque *Herbipolim;* hinc quinque, illinc tribus horis dissitum. Cui quidem sententiae, quoniam testium coaevorum, *Joannis Trithemii*, f) *Laurentii Friesii*, g) atque veteris annalium *Wirceburgensium* scriptoris anonymi h) auctoritate; imo ipsius *Celtis* testimonio i) haud obscuro nititur, absque ulla haesitatione subscribendum esse judicamus, vereque ac merito contendimus, esse *vicum Wipfeldensem* k) felicioribus iis locis annumerandum, qui ex illustrium virorum ortu celebritatem nominis consecuti sunt.

a) Huc spectat *Celtis* distichon Lib. I. Am. Eleg. II.
Francia Germano mihi stirps et origo poëtae,
Herciniae medio cincta beata sinu.

b) *Suinfordiae* natum esse *Celtem* prae ceteris asseruit *Jo. Trithemius* in *catalogo virorum illustrium Germaniae. Trithemium* secuti sunt longe plurimi, velut *Ger. Jo. Vossius* de *histor. Lat.* Lib. III., *Fugger Oesterr. Ehrenspiegel* ad an. 1487. *Jo. Alb. Fabricius* in *biblioth. Lat.*, *Melchior Adam* in *vitis philos.*, *Nic. Gundling. observat. select.* Tom. I. observ. I., *Bocrisius* de *claris Franconiae viris. Jo. Chr. Gottschedius* im *Handlexicon der schönen Wissenschaften*, ut alios, maxime lexicogra-

phos, praetermittam. Etiam in actis Academiae *Vindobonensis Suinfurtensis* appellatur. Quin, ut nec illud taceam, *Valentinus Engelhardt*, *Geltershemio* prope *Suinfurtum* ortus, *Coloniae Agrippinae* conrector Bursae Montis, data anno 1496. ad *Celtem* epistola, cujus exemplar manu exaratum prae oculis habeo, eum commonet *unitatis patriae*, veterisque familiaritatis, atque *Suinfurtensem* nuncupat.

Quaerenti, quo pacto evenerit, ut apud plerosque invaleret communis illa persuasio, *Suinfordia* ortum esse *Celtem*, respondemus, veri esse simillimum: rogatum eum apud exteros, cujas aut undenam esset, respondisse, *Suinfurtensem* se esse; eoquod *Suinfurtum* civitas sit a loco suo natali haud procul dissita. Solent namque peregre agentes vicinam civitatem, quae sit notior et illustrior, pro patria profiteri, dum sunt orti pago aut oppido parum celebri. Verba itaque peregrinantis *Celtis* videntur fraudi fuisse *Trithemio*, ex quo hauserunt alii decepti a decepto.

Non minus a vero abeunt, qui idcirco *Suinfurtensem* appellatum putant, quod sit in ea civitate educatus, atque imbutus litteris. Huic enim opinioni, praeterquam quod idoneis probationibus destituta sit, repugnant ea, quae de illius institutione puerili suo loco proferemus. Ceterum laude dignum merito reputamus *Jo. Casp. Kleiberti* candorem ingenuum, qui, quamquam gymnasii *Suinfurtensis* rector fuerit, palam nihilominus professus sit, *Celtem Suinfurtensem* non fuisse. Confer eam in rem ejus *Programma de agnomine et patria Conr. Celtis. Suinfurti* 1724. in fol.

c) Quibus *Wirceburgum* allubescit, ipsummet *Celtem* sibi suffragantem habere videntur; canebat enim de se *Lib. I. Eleg. XII.*

Adde genus longo proavorum stemmate clarum,
Moenus ubi gelidis cornua flectit aquis.

Hic ubi Francorum urbs illustri valle levatur,
Deque Ερεβου *graeco nomine dicta* πολις.

Luculentius idem indicat *Descriptionis Norimbergae* cap. 2. *Deinde,* inquit, *ubi propior Rheno Moenus factus est, vetustissima urbe* Ερεβιπολι, *Francorum metropoli; unde et nobis origo est.* His accedit, quod, cum an. 1492. nomen suum profiteretur *Ingolstadii*, *Wirceburgum* pariter patriam suam vocaverit. Albo enim academico hunc in modum inscriptus legitur: *Conradus Celtis Wirceburgensis prof. human.* (*Vid.* *Jo. Nep. Mederer Annal. acad. Ingolstad.* T. I. pag. 39.) Negandum equidem non est, haec verba istiusmodi esse, ut imponere incautis, errandique ansam legentibus praebere facile possent; at si spectantur ea, quae de vera *Celtis* patria subjuncturi sumus, mox disparebit omnis ea ambiguitas. Constabit etenim, hisce verbis *Celtem* sibi nihil voluisse aliud, quam majores, unde ortum duxit, *Wirceburgi* fuisse incolas; aut fuisse se *Wirceburgensem*, non nativitate, sed habita ratione ditionis vel dioeceseos; aut dixisse se *Wirceburgensem* ea ratione, qua supra se appellaverat *Suinfurtensem.*

d) Pagum *Protuch Celtis* natalem esse locum, primus somniavit *Jacobus Schopperus*, initio apud *Biberacenses*, deinde apud *Bipontinos* concionator; post *Heidelbergae* ecclesiae et scholae inserviit; demum *Altorfii*, auctor operis: *Historie der teutschen Nation. Francofordiae* 1582. fol. in cujus libri prooemio cetera inter habet haec: *Conrad Celtis aus Protuch bürtig bey Schweinfurt.* Descendit haud dubie eam in sententiam *Schopperus*, quod ignoraret, quid sibi vellet nomen *Protucius*, suspicatus, eo designari *Celtis* patriam. *Schoppero* adstipulati sunt *Kleibertus* l. c. *Jo. Georg Schelhornius* senior part. III. commercii epist. *Uffenbachiani* pag. 40. not. d., *Georg Ern. Waldau Beyträge*

zur Geschichte der Stadt Nürnberg. II. Band, XIII. Heft. p. 235. Nürnb. 1787. 8., *Philipp. Wilhelm. Gercken in seinen Reisen.* II. Th. 1784. 8. Neque alienus ab ea opinione erat *Andreas Willius* Altorfensis, quemadmodum suis ad me litteris declaravit.

Eos, qui ita sentiunt, rogatos velim, ut edisserant, ubi situs sit ille pagus, quem *Protuch* nominant. Certum est, prope *Suinfurtum* ad Moenum (possum asseverare: in universa *Franconia*) nuspiam inveniri vicum aut pagum, qui eo nomine compelletur. Neque est assentiendum *Kleiberto*, interiisse pagum belli *Albertini* cladibus, vel mutasse nomen. Perspicuum sane est, ut ex epistola *Conradi Wiland*, nepotis ex sorore *Celtis*, elucet, anno 1499., quo epistola exarata est, *Celtis* patriam adhuc stetisse. Ea quidem de epistola, cujus apographum coram habeo, inferius redibit sermo. Quo, quaeso, pacto fieri potuisse existimamus, ut inde ab hoc temporis lapsu periret pagus, cui in sacris parochus praeerat, situs ad celebre flumen, et cultura vinearum insignis, atque ita interiret, ut nec vola, nec vestigium, ac ne nomen quidem relinqueretur? Sciscitari lubet, an in antiquis choro-aut geographicis tabulis, in vetere quodam *Francorum* libro chronico, in tabulario publico *Suinfurtensis* civitatis, aut in vicini monasterii *Heydenfeldensis* forulis alicubi occurrat nomen *Protuch*, ubi sermo est de jure patronatus, de decimis, censibus, laudemio tributisve id genus aliis. Sed desino de inani commento his plura addere, ne in re luculenta videar esse plus aequo verbosus.

c) *Haud procul Wirceburgo* ortum esse *Celtem*, asserunt *David Chytraeus* pag. 179. *chron. Sax.*; *Joannes Fichardus de viris illustribus* pag. 81.; *Paulus Freherus* in *theatro*; et novissime *Christianus Boenicke Geschichte der Universität*

Würzburg pag. 28. Quibus omnibus praeivit *sodalitas litteraria Rhenana* in vita *Celtis: Ad Moenum*, inquit, *fluvium, haud longe ab Herbipoli, Francorum in Germania metropoli, natus Celtis.* Aeque aut magis vage de *Celtis* patria disserens *Henr. Pantaleon* in *Prosopograph.* Part. II. pag. 572. Theodiscae edit. 1578. simpliciter pronunciat, ortum eum esse in *Franconia.*

f) Equidem *Trithemius*, cum abbas erat *Spanhemii*, anno 1495. in catalogo virorum illustrium Germaniae scripserat, *Celtem, ex Schweinfordia esse ortum*, inductus, ut supra adnotavimus, hunc in errorem a peregrinante poëta; at posteaquam, a suis exagitatus, translatus est *Wirceburgum*, abbas ibidem constitutus coenobii Scotorum *ad S. Jacobum* anno 1506. die 15. Oct., haud difficile ei fuit, in verae *Celtis* patriae notitiam pervenire, ac deponere errorem, in quo haeserat. Propior enim tum erat his, a quibus poterat edoceri certiora. Habebat certe ibidem sibi notum *Celtis* ex sorore nepotem, *Nicolaum Wiland*, uti constat ex epistolis *Trithemii* lib. II. ep. 33. Hagen. 1536. 4. unde, quidquid ad *Celtem*, quem *fratris* loco habebat, attinere videbatur, earum rerum studiosissimus abbas, nullo paene negotio perdiscere potuit. Comperta itaque vera *Celtis* patria ejusdem obitum denuntians in *chronico Hirsaugiensi*, quod demum *Wirceburgi* absolvit, perpolivitque, ad annum 1508. scripsit: *Conradus Celtis Protucius, natione Germanus, patria Francus Orientalis, ex Wüpfeld prope Schweinfurt oriundus.*

Frustra quidem hoc testimonium requires in editione *Basileensi*, quae impensis *Jo. Oporini* anno 1559. fol. prodiit apud *Parcum*. Norunt enim eruditi, esse eam mancam et imperfectam; quippe quae careat additamentis ac emendationibus illis, quae doctissimus

abbas adjunxit, dum posterioribus annis curisque supremam operi manum imposuit *Wirceburgi.*

g) *Laurentius Frisius (Fries)* anno 1491. natus *Mergenthemii ad Tuberim* fl. apud Francones, *Celti* pariter coaevus, uti et conterraneus, degebat annos plurimos *Wirceburgi*, plurium *Wirceburgensium* episcoporum a consiliis, praefectus tabulario principis publico, in historia ejusdem episcopatus, quam reliquit, multo versatissimus, locum natalem *Celtis* hunc iu modum exprimit: *Der vielerfahrne hochgelehrte Poët Conrad Pickel, Celtis genannt, von Wipveld am Mayn.* Vid. *Jo. Petri Ludewigii scriptores rerum Herbip.* pag. 395.

h) Ex veteri msc. codice chronico *Ignatius Gropp*, Benedictinus ad S. Stephanum *Wirceburgi* Tomo I. chron. Wirceb. pag. 68. in rem eandem haec adducit: *Anno* 1508. *den* 4. *Februarii starb Conradus Celtes von Wipffelt unter Schweinfurth, der erstere teutsche Poët, von Kayserlichen Händen gekrönet.*

Esse *Wipfeldam* natale solum nostri *Celtis*, testantur, et confirmant antiqua manu *Celticis* odis adnotata haec verba: *Hic Conradus Celtes natus est* 1459. *in vico Wipfeldensi ad Moenum fluvium: primus inter Germanos poëta laureatus, mane circa horam tertiam.* Haec pro sua humanitate ac eo, quo est gratificandi animo, me monuit *F. W. Zapfius*, qui illum odarum codicem, Arg. 1513. typis vulgatum possidet.

i) Huc facit libri quarti Ode VIII. quam nativitatis suae locum descripturus *Celtis* ita orditur:

Bacchicos inter generatus olim et
Francicos colles, ubi Moenus altis
Flectitur ripis, et aprica silvis
Culmina vestit.

Quicunque ea, quae poëta cecinit de loco suo natali, comparaverit cum situ *Wipfeldae*, facile confitebitur, non in alium pagum magis, quam in hunc, convenire characteres, quos de loco nativitatis suae prodidit. Ornant enim pagum undique vitiferi colles, altaeque ripae impetum aquae sistunt ex adversa potissimum Moeni fluminis parte, ubi annosa silva querna (*Altaich*) amoenum inambulantibus secessum praebet. Quae vero infra et supra pagum loca editiora vestiunt nemora, illud *parochiale* (das Pfarrholz), istud, quod Principis est, *Hag* nuncupatum, rem quasi digito demonstrant, planeque evincunt, *Wipfeldam* prae oculis habuisse poëtam, dum sapphicam illam odem elucubrabat.

Quare merito in hanc sententiam abierunt post *Trithemium* et *Frisium* *Wolfgangus Krüger* in *catalogo mille virorum, Erford.* 1618. 8.; *Weislinger* in *armamentario* pag. 128.; *Jo. Andr. Quenstedt de patriis illustrium virorum* pag. 170.; *Beutherus* in ephemeridibus; *F. G. Freytag Analect. litterar.* pag. 231.; *P. Fischer brev. notit. Urbis Vindobon.* T. IV. cap. 8.; *Xystus Schier* in opere msc. *de sodalitate litter. Danub.*, quibus haud ita pridem accessit *A. S. Stumpf Nachrichten von merkwürdigen Gelehrten des Hochstifts Wirzburg.* 1792, pag. 22.

k) Designat autem *Wipfelda*, nominis etymon si spectas, campum aut locum judicii, vel si mavis, supplicii. *Wippen* namque, prisca vox theodisca, idem valet, ac *flagellare*, *percutere*, aut malefactoribus inferre poenas, corporibus violenter in altum actis. Vid. *Wachter* in glossario, et *Adelung* voc. *Wippen.* Adhuc vigere apud Italos, praesertim *Romae*, speciem quamdam ejusce cruciatus, ad coercendos pacis publicae perturbatores in diebus Bacchanalium, testatur *Archenholzius* in *descriptione Italiae* pag. 261. ubi refert barbarum illum morem, quo miseri, funibus alligati ferali

ligno (dem Schnellgalgen) summa velocitate jactantur sursum, deorsum, non sine praesentissimo valetudinis aut vitae periculo. Iudicia capitalia olim habita fuisse *Wipfeldae*, et animadversum in facinorosos, indicat collis, vicinus ecclesiae (der Centberg). Eodem spectat munus *Centgravii*, et assessorum ejus (*Cent-Schöpfen*) ad nostram usque aetatem traductum, quamquam valde imminutum, restrictumve. Etsi vero, inde a longo annorum decursu judicia capitalia haberi, et sumi de reis supplicia desierint: patibuli tamen collapsa rudera, et propinqua vallis (der *Schelmengraben*) locus, in quo occisorum cadavera tumulabantur, satis declarant, conjecturam de nominis etymo, quam attuli, sua verisimilitudine haud prorsus destitui.

Non procul *Wipfelda* sedem fuisse nobilis cujusdam familiae, conjicitur ex veteri castro *Clingenberg*, in amoeno colle ad Moenum conspicuo. Neque desunt ex prima nobilitate, qui nomen sibi a *Wipfelda* traxerunt. Occurrit apud *Groppium* Tom. I. operum Lat. pag. 841. quidam *Otto de Wipfeld*, *Canonicus ecclesiae cathedralis* (*Wirceburgensis*) *sub Reinhardo* episcopo an. 1178. Floruisse eandem familiam adhuc seculo XV. ad finem vergente, discimus tum ex albo *Ingolstadiensis* academiae, cui an. 1472., qui erat annus primus erectae universitatis, insertus legitur *Henricus de Wippfeld* canonicus Eustaettensis; tum ex inscriptionibus collectis a *Conrado Peutingero*, ex quibus nonnullas recudit *Franc. Veithius in vita Peutingeri* pag. 22. Una ex illis sic habet: *Gentilitio stemmate, vita, moribusque nobilis, Karolus Wypfeld, Eustettensis ecclesiae canonicus, conditorio hoc situs est. Obiit MCCCCXCI. XV. Kls Julias.* His certiora forsan dedisset *Celtis* in sua *Germania illustrata*, quam in deperditis esse dolemus.

Gaudet nunc aetatis pagus *Wipfeldensis* privilegio fori, tum frumentarii in hebdomades singulas, tum nundinarum annuarum; habetque ecclesiam parochialem, inde a remotissimis temporibus, quondam multo latius diffusam. Comprehenderat enim pagos plures, trans Moenum sitos, nominatim *Heydenfeld*, *Hirschfeld*, *Eulendorf*, *Gernach*, *Lindach*, qui quidem a *Wipfeldensi* ecclesia anno 1141. avulsi sunt, novaeque parochiae, quae tum in *Heydenfeldensi* monasterio erigebatur, adjuncti; velut perhibet diploma *Embriconis*, *Wirceburgensis* episcopi, quod Tom. I. *Germaniae sacrae*, quam *San-Blasiani* in lucem proferre inceperunt, adnexum conspicitur in *cod. probationum* num. XXXV. pag. 35.
